

*Repertori de fonts, documents i dades sobre la incautació,
concentració, catalogació, inventari, salvaguarda i
trasllat del Patrimoni Artístic Català durant la Guerra
Civil (1936-1939).*

GUERRA I ART. LES ITINERÀNCIES CONVULSES DEL TRESOR ARTÍSTIC NACIONAL

Amb el suport del:

Dirigit i coordinat per **Joaquim Nadal i Farreras**

Última actualització, novembre de 2021.

Citació: NADAL FARRERAS, Joaquim (Direcció); CABALLÉ COLOM, Eduard (Edició i Correcció). (2022). Guerra i Art. Les itineràncies convulses del Tresor Artístic Nacional. Repertori de fonts, documents i dades sobre la incautació, concentració, catalogació, inventari, salvaguarda i trasllat del Patrimoni Artístic Català durant la Guerra Civil (1936-1939). Girona: ICRPC.

El projecte ha rebut el suport del Memorial Democràtic en el marc de les Subvencions a projectes d'activitats commemoratives, de recerca i de difusió de la memòria democràtica (Departament de Justícia) i de CERCA Programme (Generalitat de Catalunya).

Coordinació del projecte del repertori, una exposició i un simposi:

ICRPC-CERCA. Joaquim Nadal i Farreras, Gemma Domènechi Casadevall, Joan Bosch Ballbona i Francesc Miralpeix

FUNDACIÓ Carles Pi-Sunyer: Francesc Vilanova i Vila Abadal i Mireia Capdevila i Candell.

MNAC. Pepe Serra Villalba i Jordi Casanovas i Miró.

MEMORIAL Democràtic: Jordi Font Agulló, Oriol Dueñas, Josep Lluís Martin Berbois.

Treballs de transcripció: Joaquim Nadal i Farreras, Eulàlia Guardiola i Plana i Eduard Caballé i Colom.

Correcció i edició: Eduard Caballé i Colom.

Procedència de les fonts i agraïments.

Les fonts procedeixen de diversos arxius i museus i aquest treball hauria estat impossible sense la predisposició, les facilitats i la col.laboració dels seus responsables a qui mostrem el nostre agraïment més sincer.

A l'Arxiu Nacional de Catalunya els directors Josep M. Sans Travé i Francesc Balada i Bosch, i Josep Fernández Trabal, cap de l'àrea de fons històrics i Maria Utgés Vallespi, cap de l'àrea de fons de l'administració.

Al Museu Nacional d'Art de Catalunya, el director Pepe Serra Villalba i el conservador Jordi Casanovas Miró+

Al Museu d'Arqueologia de Catalunya els directors Josep Manuel Rueda Torres i Jusèp Boya Busquets i la conservadora Àngels Casanovas Romeu.

Als directors i serveis tècnics de l'Institut del Patrimonio Cultural de España.

A la Fundació Carles Pi Sunyer el director de l'Arxiu Francesc Vilanova i Vila Abadal i Mireia Capdevila i Candell.

Al Museu de Granollers, la coordinadora Glòria Fusté Pérez i el conservador Marc Guàrdia i Llorens.

A l'Institut d'Estudis Ilerdencs, el seu director Juanjo Ardanuy i la responsable de l'arxiu Sílvia Farrús.

A l'Arxiu Diocesà de Girona, Mn. Joan Nasplesa, director i els arxivers Joan Villar i Torrent i Albert Serrat i Torrent.

Al Museu de l'Empordà el seu director Eduard Bech

Al MUME, els seus directors Jordi Font Agulló i Alfons Quera, i Miquel Serrano i als fills i familiars del tinent de carabiners Alexandre Blasi.

A l'Institut Ramon Muntané de Figueres, el seu director Francesc Canet.

Presentació

Presentem un document molt singular. Es tracta d'una recopilació, d'un repertori, de les fonts que hem localitzat sobre els moviments de l'art de Catalunya durant la Guerra Civil. Tenim força ben establerts els diferents dipòsits on es van fer les concentracions de l'art localitzat, salvat i incautat. No és un repertori exhaustiu perquè no abasta la documentació complementària com correspondència i els expedients administratius ni la legislació. Hem concentrat els nostres esforços en el regist de les fonts que hem localitzat sobre els moviments de l'art. De moment hem deixat de banda els moviments dels fons arxivístics i bibliogràfics que sovint van fer recorreguts similars amb la singularitat dels dipòsits de Viladrau. Estem davant d'un document provisional subjecte a rectificacions i correccions i susceptible de ser ampliat amb nous materials afegits que complementin els que disposem fins ara. Hem buidat, recopilat i transcrit les fonts en un document, de moment intern, amb l'objectiu de continuar-lo fent créixer i ens disposem a publicar-ne el regist per tal de posar-lo a disposició de la comunitat científica.

Simultàniament hem cregut que valia la pena fer amb un grup d'experts escampats pel territori un esforç adicional per tal de sistematitzar, acostant el focus, la informació disponible territori per territori amb la voluntat d'afinar en el coneixement de la casuística i de l'evolució de les tasques de salvament, que formularem més endavant. Sabem prou bé que si no hi hagués hagut destrucció no hi hagués hagut la reacció que va permetre primer una gran operació espontània i finalment concertada de salvament i que no haguessin existit exploracions i missions sistemàtiques en el territori amb voluntat d'incautar i concentrar els objectes recuperats o descoberts.

En el balanç global haurem d'atribuir al mèrit i a la tasca incansable dels homes de la Generalitat republicana un resultat que aprofitant la conjuntura de les col·lectivitzacions i l'aixecament de les limitacions de caràcter legal va permetre pentinar tot el territori de Catalunya i fixar, després de determinar l'abast de les destruccions, l'inventari del salvament i de les noves descobertes. Així finalment la revolució, inicialment destructiva, va crear les condicions per crear un corpus de patrimoni artístic que malgrat les vicissituds de la guerra arribaria intacte a disposició de les noves autoritats i dels anteriors propietaris per tal de recomposar el paradigma i el canon de l'art de Catalunya.

Procedència de les notícies

A mesura que ha anat avançant el treball de recopilació d'inventaris s'han anat obrint nous focus d'informació fins al punt que a hores d'ara la procedència de les informacions, a vegades redundant i d'altres totalment nova, és de procedències molt diverses i heterogènies. Cal dir però que els fons bàsics es concentren en els grans dipòsits nacionals d'arxius i museus.

MAC. A l'arxiu del Museu d'Arqueologia de Catalunya s'hi conserva molta de la informació que procedeix de les incautacions o de les actuacions dutes a terme pel

Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional i es refereix a l'origen dels objectes ingressats als Museus de Catalunya durant la guerra. La identificació i el trasllat des dels dipòsits del Pirineu, de l'Alt Empordà i de Viladrau cap a Barcelona. La devolució dels objectes traslladats a Barcelona, després de la seva recuperació, als seus propietaris.

MNAC. A l'arxiu del MNAC hi ha informació sobre els objectes ingressats al Museu durant la Guerra Civil i sobre la seva numeració. Hi ha també la documentació dels trasllats des de Barcelona a Olot. Del trasllat d'Olot a Darnius i Agullana.

ANC. A l'Arxiu Nacional de Catalunya trobem documentació al Fons de la Generalitat de Catalunya i als fons personals de Eugeni d'Ors i de Pere Bosch Gimpera¹. Hi ha els expedients de l'Exposició de París, els trasllats de les obres d'art des d'Olot a París i des de París i Olot a Maisons Laffitte. Hi ha la relació dels trasllats d'obres d'art des de diferents procedències als dipòsits de Darnius i Agullana. Al fons Eugeni d'Ors hi ha documentació sobre els béns situats a Ginebra i sobre la devolució de les obres que hi havia a París i Ginebra a Barcelona

IEI. A l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i al fons JA Tarragó Pleyan s'hi troben les relacions de les obres incautades i traslladades pel SDPAN durant la guerra i específicament a partir d'abril de 1938 un cop caiguda Lleida en mans de les tropes franquistes i establerta la línia del front de guerra en el riu Segre. Hi consta el trasllat de les obres de l'ermita de Butsènit, prop de Lleida, al Museu Morera. Hi consta el trasllat de les obres del Museu Morera i de l'Hospital de Santa Maria a Saragossa. Hi consta la devolució de béns individualitzats o dels béns del bisbat d'Urgell o de l'església diocesana de Lleida.

FCPS. A l'Arxiu de la Fundació Carles Pi i Sunyer hi ha documentació diversa aplegada i custodiada per Carles Pi Sunyer atesa la seva condició de Conseller de Cultura de la Generalitat. Hi consta documentació i testimonis sobre el salvament de l'art de Catalunya durant la guerra civil. Hi consten una part de les expedicions des d'Olot a Darnius i Agullana que coincideixen amb una part de les que custodia el MNAC.

ADG. A l'Arxiu Diocesà de Girona s'hi guarda documentació diversa procedent de l'actuació de la Comissió del patrimoni artístic i arqueològic i relacions de moviments d'obres custodiades a Girona i traslladades als dipòsits de la frontera.

IES. Ramon Muntaner de Figueres. A l'Arxiu de l'Institut s'hi conserven diverses relacions procedents de Joan Subias que estableixen la geografia dels dipòsits de la frontera i els moviments entre ells.

Md'E. Al Museu de l'Empordà es custodia un Dietari de les activitats dels agents del SDPAN el primer any posterior a l'ocupació de l'Empordà des de febrer de 1939.

---

¹ En l'annex 1, al final del repertori, incorporem una "Relació de fonts documentals sobre el salvament d'obres d'art protegides per la Generalitat de Catalunya durant la Guerra Civil i el seu retorn que ens ha facilitat Maria Utgés Vallespí, cap de l'àrea de fons de l'administració.

MUME. A l'arxiu del Museu Memorial de l'Exili s'hi custodien les llibretes amb els dietaris del tinent de carabiners Alexandre Blasi que aclareixen els moviments dels darrers dies de la guerra a l'Empordà i el trasllat d'obres a França i Ginebra.

Archives Nationaux Paris. Hi ha documentació sobre el trasllat d'obres d'art a Ginebra. Les del Museu del Prado i les obres "dites de provenance catalane".

IPCE. Arxiu de l' Instituto del Patrimonio Cultural de España hi consta documentació diversa de les actuacions dels agents del SDPAN i específicament els informes del mes de maig de 1938 sobre la situació del patrimoni a la ciutat de Lleida i al conjunt de la província.

ACA. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó s'hi conserva bona part de la documentació de la Comissió de la Zona de Levante; expedients, trasllats, reclamacions, devolucions, clixés fotogràfics i correspondència. L'estudi i anàlisi d'aquesta documentació és actualment una de les línies prioritàries de recerca de l'ICRPC

Repertori obert.

Aquest repertori és, com hem dit, un document obert i susceptible de successives ampliacions. De moment, però, i pendents de noves aportacions de diferents investigadors en el territori hem cregut que és important donar a conèixer amb una certa sistemàtica la relació i les transcripcions dels documents que es troben dispersos en diferents fonts arxivístics. En alguns casos la documentació, i així s'esmenta, es troba a disposició digitalitzada dels investigadors. Aquesta documentació és propietat dels respectius arxius i recull la trajectòria de diverses administracions en temps convulsos. En termes de recerca però no és de ningú i és de tothom. Per aquest motiu hem cregut que l'esforç fet fins ara a nivell individual, institucional i del nostre Grup de Recerca, és bo que esdevingui directament consultable. Som conscients de les imperfeccions que encara ara té el document però també hem prèns consciència que ja es prou hora de fer-ho públic i posar-ho a disposició en xarxa.

A partir de la documentació transcrita i continguda en aquest repertori el propòsit és obrir el document a un conjunt ampli de col.laboradors distribuïts pel territori de Catalunya i vinculats a centres que foren dipòsits permanents o transitoris de fons patrimonials i obtenir noves relacions que completin les etapes territorials de la itinerància encara ara insuficientment conegudes.

Amb les noves aportacions aspirem a dibuixar una geografia el més completa possible de la itinerància de l'art català durant els anys de la Guerra Civil i la més immediata postguerra.

De forma indicativa i encara pendent d'ajustar hem demanat la seva contribució a les persones següents:

- Tarragona, Reus i Tortosa, Poblet i Santes Creus: Jaume Massó Carballido i Sofia Mata de la Cruz.
- Lleida: Carme Berlabé i Alberto Velasco.
- Manresa, Solsona i Montserrat: Joaquim Aloy i Àngels Casanovas Romeu.
Solsona: Carles Freixes Codina.
- Granollers i el Vallès Oriental: Glòria Fusté, Marc Guàrdia i Cinta Cantarell
- Vallès occidental: Patxi Ocio
- Osona: Oriol Dueñas, Santos M. Mateos i David Cao
- Mataró: Joan Bosch Ballbona i Joan Giménez Blasco
- Girona: Gemma Domènech i Casadevall
- Barcelona i el Monestir de Pedralbes: Anna Castellano, Àngels Casanovas Romeu i Yolanda Pérez Carrasco.
- Viladrau: Jaume Enric Zamora Escalas
- Olot, Darnius i Agullana: Mireia Capdevila i Joaquim Nadal i Farreras.
- Pirineu i Alt Urgell: Urgell Duró

GUERRA I ART. LES ITINERÀNCIES CONVULSES DEL TRESOR ARTÍSTIC NACIONAL

I PART - ELS MOVIMENTS DURANT LA GUERRA

L'any 1936 va ser convuls per al patrimoni: destruccions, incautacions, concentracions. Per tal de fer la salvaguarda de l'art en perill es va produir un ampli moviment de salvament que va culminar en les concentracions a dipòsits diversos, la majoria orientats a constituir en llocs emblemàtics els anomenats "Museus del Poble". Les Comissions de Patrimoni artístic i arqueològic es van dedicar a recollir i concentrar una part molt important del patrimoni moble entre el qual hi hem de considerar les col·leccions particulars que foren confiscades.

Documentació prèvia al trasllat a Olot

- 1 Entre el conjunt variadíssim de la documentació existent té un especial interès, atès el seu caràcter miscel·lani, d'apunts i inventari amb un índex alfabètic el document custodiat al MAC *Index de procedències dels objectes ingressats als Museus de Catalunya i al Tresor de la Generalitat, per mitjà del Servei del Patrimoni Artístic*², que recull, òbviament, només una petita part, de les concentracions que es van dur a terme.

*Document nº 1 -MAC. Fons SDPAN. Index de procedències dels objectes ingressats als Museus de Catalunya i al Tresor de la Generalitat, per mitjà del Servei del Patrimoni Artístic.*³

- 2 El volum de les concentracions (procedents d'incautacions o directament de titularitat pública) va ser de tal magnitud que els dipòsits que es van anar constituint a les principals poblacions van esdevenir centres de referència i en molts casos dipòsits permanents. És el cas del monestir de Pedralbes, posat sota la direcció i el control de Josep Rocarol i Faure, i que va ser convertit en dipòsit, centre de classificació, distribució i expedició i un cop acabada la guerra en centre des d'on es feien una part important de les devolucions.

Avui sabem ja força coses gràcies als treballs de Yolanda Pérez sobre les col·leccions i d'altres treballs dedicats a la descripció i anàlisi dels moviments de les obres d'art i les tasques de salvaguarda dutes a terme. La confluència d'obres procedents de dipòsits públics i institucionals o de col·leccions particulars ha donat lloc a una abundant documentació de signe molt divers que en el seu conjunt dona una idea de la dimensió dels moviments diversos i a vegades dispersos del Patrimoni Artístic Nacional.

Una mostra és el volum amb les anotacions de la numeració successiva que des del MNAC es va anar atribuint al conjunt de les entrades: MNAC F103.77/1380. *Llibre d'anotacions relatives a l'ordenació de fitxers. Registre de recuperacions (1936-1939)*⁴

---

² Museu d'Arqueologia de Catalunya, fons SDPAN, s.d (1936-1938). Quadern amb anotacions per ordre alfabètic.

³ Museu d'Arqueologia de Catalunya, fons SDPAN, s.d (1936-1938). Quadern amb anotacions per ordre alfabètic.

⁴ Citat amb relació a Pedralbes per CARME AIXALÀ I FÀBREGAS I JORDI RAMOS I RUIZ: *Monestir de Pedralbes. República, Guerra i Patrimoni*. Barcelona, Ajuntament, a partir de l'exposició feta entre el 6/5 i el 8/12 de 2014, 2014, p. 115, n. 42. Incorporarem en aquest repertori aquest document en transcripció

Per altra banda en els primers moments de la revolució els moviments d'obres d'art van ser d'escala més local o comarcal amb dipòsits molt diversos que van començar a rebre obres d'art de procedència variada i de localització pròxima.

Document nº 2 -MNAC F103.77/1380. Llibre d'anotacions relatives a l'ordenació de fitxers. Registre de recuperacions (1936-1939)⁵“Anotacions relatives a l'ordenació dels fitxers (mnac)⁶”

íntegra a aquest apartat dels Moviments anteriors als trasllats a Olot com a Document nº 2. Vegeu més avall.

⁵ MNAC, Arxiu. Document de 1936 amb anotacions inicials i finals en castellà amb segell dels “Museus de Arte”, Barcelona, que es corresponen amb tota seguretat a després de gener de 1939 un cop ocupada la ciutat. Segons els tècnics del MNAC les numeracions fins a la 40.000 es corresponen amb la numeració que encara ara conserva el Museu. En canvi de la 40.000 endavant són numeracions atribuïdes successivament durant els inicis de la guerra a mesura que anaven entrant i que es corresponen directament amb les fitxes que es conserven a l'ANC. Segons els mateixos tècnics aquests números després de 1939 han estat utilitzats pel MNAC per atribuir-los als fons del Museu que anaven entrant. No hem aclarit encara si els números que figuren en aquest document es corresponen amb els números que s'atribueixen a les diverses obres d'art en els successius trasllats a Olot i d'Olot a Darnius i Agullana i eventualment Château Bardou i Ginebra.

⁶ Malgrat la constant referència a les numeracions del catàleg del MNAC, les llegendes de cada grup de números ens indiquen la varietat extrema de les procedències i assenyalen com els camins iniciats per alguns treballs sobre les col·leccions privades més importants podrien tenir continuïtat seguint la pista de moltes altres col·leccions i donacions que es van incorporar, temporalment o definitiva, als fons del Museu Nacional durant la guerra. La sola relació dels noms de les col·leccions, propietaris i famílies, ens presenta una panoramà complex i extremadament interessant.

- Alós, Casa; Andreu, Joan; Amatller, col·lecció; Andreu, col·lecció; Andreu, doctor; Arnús, casa; Albert, casa (Horta); Arnau i Barba, Josep, fill de; Alfarràs, marquès de; Albí, baró de l';
- Bertran i Musitu; Bofarull; Bosch, Joan Pau; Bofarull, Joan de; Bell-lloch, comte de; Boada; Batllori, L., Col·lecció; Benet, Ferran; Bulbena, Evelí; Bernadas, F.; Barbarà, marquès de; Barbarà;
- Cambó; Castellar, J, de Sarrià; Coma-Cros, casa; Comte Vilanova; Creixells, Josep Maria; Casas, Elisa; Cruïlles, F. De; Campmany, casa; Conde, casa; Camps, marquès de; Comendador, Ernest S.; Casanova, col·lecció; Comamala; Carreras, Joaquim; Creixell, casa; Cruïlles i Peratallada; Claramunt, marquesa de; Coma i Soley; Carreras; Carcasona; Churruca;
- Dalmases, casa; Delàs, casa; Dazo, Maria Lluïsa;
- Espona, J.; Estany;
- Fígols, comte de; Font i Sangrà, casa; Ferrer i Vidal, col·lecció; Fontana, Pere;
- Garrido del Oro, casa; Gorina, Joan; Graells; Güell; Galobart, casa (Tona); Garcés, Martí; Garí-Gimeno; García Faria; Güell, comte i vescomte de; Güell, Mercè; Güell, Maria; Girona, Anna; Gil, col·lecció; Güell, Maria Lluïsa; Garcés, Martí; Guardiola, G.; Girau, casa;
- Hernan, Rosa;
- Ibarra;
- Juncadella, col·lecció;
- Klein, R.;
- Lutz, Georges;
- Llanza, Ignasi; Rafael Llera, casa;
- Macaya; Mansana; Muntadas; Maldà, Baronessa de; Maldà; Milà i Camps, casa; Montobbio, col·lecció; Monsuli, casa; Miró, Antònia de; Muixó, M. casa; Morgades, F. ; Mateu Pla, Emília; Marsans; Munter, comte de; Mercader; Meyer; Mateu; Mateu (fills) i Mateu, Damià, fills de; Martí Alsina, família; Masriera, Lluís; Martinell, Cèsar, casa; Madurell, Eulàlia; Miquel i Badia, casa; Miralles; Monsolís, marquesa de; Miró; Martí, S.;
- Nadal, Joaquim M. De;
- Olivares, Martí;
- Plandiura, col·lecció; Piera, J. Col·lecció; Pujadas, col·lecció; Portela-Valldanes; Pizzozzini, Carles; Picó, Concepció; Parallada, Ramon, Casa; Puig Sureda;

- 3 A l'IEI i referit a Lleida es conserva un document signat i certificat per Salvador Roca i Lletjós amb l'inventari dels objectes ingressats al Museu del Poble de Lleida des del 19 de juliol de 1936 al 19 de gener de 1937, que hem inclòs en aquest apartat perquè és de la mateixa naturalesa que el document de caràcter general conservat al MAC (nº 1).

Document nº 3 Lleida-Arxiu de l'IEI. Fons JA Tarragó Pleyan. Inventari signat per Salvador Roca Lletjós dels objectes ingressats al Museu del Poble des del 19 de juliol de 1936 al 19 de gener de 1937.⁷

1 El viatge a Olot. Les obres del Museu d'Art de Catalunya a Sant Esteve d'Olot⁸.

L'expedient dels trasllats de Barcelona a Olot corresponent a 1936 i 1937 consta de dos plecs diferents, relligats, on figuren les dates i les expedicions dels camions. Tots dos documents són sèries llarguíssimes de números associats a la numeració del Museu. De moment hem optat per no transcriure aquestes relacions tot esperant que des del MNAC mateix s'emprenghi el treball d'establir les correspondències de les expedicions i dels números amb la descripció de les peces.

Mentre, no és difícil deduir el contingut atesos els moviments posteriors des d'Olot a Darnius i Agullana si bé cal recordar que sempre va quedar un fons residual a Sant Esteve d'Olot fins al final de la guerra a cura de Pere Bohigas Tarragó.

2 El viatge a París. El trasllat de les obres d'Olot a París per a l'exposició d'art medieval català. El trasllat a Maisons Laffitte i nous trasllats d'Olot a Maisons Laffitte.

2.1. El trasllat de les obres d'Olot a París per a l'exposició d'art medieval català.

2.1.1. [Document Paris 1]La proposta inicial de Joaquim Folch i Torres per a l'exposició de París

-
- Regordosa, Maria; Robert, marquès de; Rocamora, col.lecció; Roviralta, R, col.lecció; Romaní i Serra, casa; Ricart-Buxadera, E.; Robert, marquès de (fill); Romero, viuda; Ripoll, F.; REX, indústries mecàniques; Ripoll, Josep, Casa; Rucabado, Narcís; Rucabado, Ramon; Ribot, Sebastià (Arenys); Ribas-Mongat, col.lecció;
  - Sala, Tecla; Sentmenat, casa; Sanjurjo, casa; Soler i Rovirosa; Soler, N.; Sala, A.; Serna, marquès de la; Salas, Joaquin de; Sagnier, viuda; Samonillo;
  - Tintoré; Trabal, casa;
  - Urquijo-Nubiola, casa;
  - Vall de Canet, comte de; Ventosa i Calvell; Vicens Vila, Francesc; Vidal, F.; Vidal, viuda; Viver, baró de; Vilella, col.lecció; Villamediana; Vallin; Vilardaga; Vilella; Villalonga;

⁷ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 2-21.

⁸ Arxiu del MNAC. Expedient: *Trasllat d'obres dels Museus de Barcelona a Olot. Fulls de càrrega dels camions. Any 1936.* També Arxiu del MNAC, *Trasllat d'obres dels Museus de Barcelona a Olot. Any 1937. Fulls de càrrega dels camions.* Centrant-se exclusivament en la pintura mural MARIA TERESA GUASCH ha fet la Cronologia del trasllat de la pintura mural durant la Guerra Civil, 1936-1939", *Butlletí del MNAC*, 3, 1999, 165-175.

La proposta inicial de Joaquim Folch i Torres per a l'exposició de París⁹. (El conjunt de materials de les exposicions de París es pot documentar amb l'expedient elaborat per Joaquim Folch i Torres definint el projecte i les característiques dels preparatius i la relació d'obres que es proposaven d'exposar i amb els diferents materials editats per la Generalitat amb motiu de l'Exposició del 'Jeu de Paume').

2.1.2. [Document Paris 2] Obres de diverses localitats de Catalunya arribades a Olot

Obres de diverses localitats de Catalunya arribades a Olot, per mediació del Secretari Tècnic de l'Exposició d'Art Medieval de París, per a ésser, després trameses a aquesta Exposició. Dia 8 de febrer del 1937 (Vic i Manresa), 12 de febrer del 1937 (Peralada, Girona, Tarragona), 25 de febrer del 1937 (Girona, Vilabertran i Lleida), 26 de febrer del 1937 (Biblioteca de Catalunya), 7 de març (Girona), 9 de març (Tresoreria de la Generalitat)¹⁰

El primer trasllat per a l'exposició al "Jeu de Paume" es va dur a terme el mes de febrer de 1937.

El trasllat es va fer amb un convoi vigilat i acompanyat que va sortir d'Olot el 27 de febrer de 1937 i va arribar a París el 3 de març. Un segon trasllat es va realitzar el dia 9 de març de 1937. L'exposició s'inauguraria a París el dia 20 de març¹¹.

2.1.3. [Document Paris 3] Relacions del 27 de febrer del 1937 cap a París

"Relació de les obres d'art i materials de muntatge, instal·lació i decoració que surten el dia 27 de febrer del 1937 cap a París per tal de figurar a l'Exposició d'Art Medieval Català¹².

És la primera tongada de peces que varen viatjar a París i inclou les peces de l'1 al 120 de la relació completa que recollim en el document Paris 5.

⁹ Arxiu Nacional de Catalunya, ANC, 1-1-T-7596. Expedient de preparació de l'Exposició d'Art Medieval Català al Museu del 'Jeu de Paume' de París. Comissariat general de Museus. Document mecanografiat, 6 fulls. Signat a Olot el 9 de novembre de 1936 per Joaquim Folch i Torres. Reproduïm només el llistat de les obres proposades que s'amplia amb les relacions dels documents que segueixen. Existeix una còpia d'aquest document també a Poblet a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià.

¹⁰ ANC, 1-1-T-7596. Comissariat General de Museus. Expedient de preparació de l'Exposició d'Art Medieval Català al Museu del Jeu de Paume. 1936-1937, Imatges, 124 i 125.

¹¹ FRANCISCO GRACIA I GLÒRIA MUNILLA a *Salvem l'art. La protecció del Patrimoni cultural català durant la Guerra Civil*, Barcelona, La Magrana, 2011, p. 202-205 donen detalls d'aquest trasllat, a partir de la documentació dels fons de l'ANC.

¹² ANC 1. Generalitat de Catalunya. Segona República. ANC 1-1-T-7596. De la documentació digitalitzada es correspon amb les imatges 129 a 137. Més enllà de la relació estricta la documentació d'aquesta unitat documental inclou els diferents camions de l'expedició, l'itinerari amb les parades, les persones que integraven l'expedició) Aquests detalls a les imatges 130 a 145. Adicionalment al fons Eugeni d'Ors de l'ANC, 255, Unitat 1201 hi figura un full solt escrit a dues cares, una part mecanografiada i una part manuscrita amb el detall de l'expedició i el seu cost.

2.1.4. [Document Paris 4] Relacions del 9 de març del 1937 cap a París

Relació de les obres d'art i material de muntatge, instal·lació i decoració que surten el dia 9 de març del 1937 cap a París per tal de figurar en l'Exposició d'Art Medieval Català¹³

Segona part de la tramesa a París. La relació arrenca del n° 190 del document Paris 5 i suma i es complementa amb el document Paris 3 amb un buit al mig que s'inclou en el document Paris 7 i Paris 8 i Paris 9.

2.1.5. [Document Paris 5] Relació d'objectes a figurar a l'exposició d'art català a París, feta per la Comissaria de Museus d'Olot

Relació d'objectes a figurar a l'exposició d'art català a París, feta per la Comissaria de Museus d'Olot i controlada per agents de duana de Barcelona i Girona al dipòsit de Sant Esteve d'Olot, i sotmesa a un segon control per les duanes espanyola i francesa en passar la frontera¹⁴.

2.2. Les ampliacions de fons per al trasllat del “Jeu de Paume” al Castell de “Maisons Laffitte”.

Hem d'esmentar que el trasllat a Maisons Laffitte va donar peu a algunes ampliacions de fons en relació a l'exposició de París¹⁵.

2.2.1. [Document Paris 6] Comunicat i autorització del trasllat a França de les obres dels Museus d'Art de Barcelona.

2.3. Trasllats des d'Olot a París, maig de 1937

2.3.1. [Document Paris 7] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte

---

¹³ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1-T- 7596. Es correspon a les imatges de la 157 a la 164. Conté relació, detalls dels camions i persones que integraven aquesta segona expedició, a les imatges 160 a 164 de la documentació digitalitzada de l'ANC.

El llibre de Gràcia i Munilla indueix a confusió perquè si bé parla de les expedicions del 27 de febrer i el 9 de març només relaciona els camions de la primera i no inclou aquesta segona relació que completava la tramesa i el contingut de l'exposició. La referència 7597 és la que indueix a confusió perquè tota aquesta documentació és a la referència 7596.

¹⁴ ANC.1- 255, Unitat documental 1201.. Fons Eugeni d'Ors. (C.15/1, classificació antiga). Relació d'objectes a figurar a l'exposició d'Art Català a París, feta per la Comissaria de Museus d'Olot i controlada per agents de la duana de Barcelona i Girona al dipòsit de Sant Esteve d'Olot, i sotmesa a un segon control per les duanes espanyola i francesa en passar la frontera. Aquest document inclou el contingut de les expedicions del 27 de febrer (Paris 3), del 9 de març (Paris 4), 28 de maig (Paris 7), 28 de maig (Paris 8), 28 de maig Paris 9, 28 de maig (Paris 10) i 28 de maig (Paris 11). En realitat doncs hi figuren les peces addicionals que es van afegir a l'exposició de París un cop traslladada del Jeu de Paume al Castell de Maisons Laffitte.

¹⁵ ANC, 1-1-T 7597. Secció de Museus. Servei del PHAC. “Expedient del trasllat de l'Exposició d'Art Medieval Català del Museus del ‘Jeu de Paume’ de París al del Castell de Maisons Laffitte”. Document mecanografiat, 1 full. Publicat a JOAQUIM NADAL I FARRERAS I GEMMA DOMÈNECH I CASADEVALL: *Patrimoni i Guerra. Girona, 1936-1940*. Girona, Ajuntament, 2015, pp 175-176.

Relació de les obres d'art i material de muntatge, instal·lació i decoració que surten el dia 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'Exposició d'Art Medieval Català de París¹⁶.

2.3.2. [Document Paris 8] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte

Relació de les obres d'art i materials de muntatge, instal·lació i decoració que surten en la data que més avall s'esmenta cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'Exposició d'Art Medieval Català¹⁷.

2.3.3. [Document Paris 9] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte

Relació de les obres d'art i materials de muntatge, instal·lació i decoració que surten en la data que més avall s'esmenta cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'Exposició d'Art Medieval Català¹⁸

2.3.4. [Document Paris 10] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte

Relació de les obres d'art i materials de muntatge, instal·lació i decoració que surten en la data que més avall s'esmenta cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'Exposició d'Art Medieval Català¹⁹

2.3.5. [Document Paris 11] Detall de les vitrines enviades a Paris en l'expedició del 28 de maig del 1937

Relació de les obres d'art i materials de muntatge, instal·lació i decoració que surten en la data que més avall s'esmenta cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'Exposició d'Art Medieval Català²⁰

2.3.6. [Document Paris 12] Obres exposades a Maisons Laffitte

Obres exposades a Maisons Laffitte. Part precedent del Jeu de Paume i part precedent de les noves expedicions a París.

Escrit en llapis "Relación C", a l'encapçalament del primer full.

---

¹⁶ ANC, 1-1-T-7597, Relació d'obres d'art i material de muntatge, instal·lació i decoració que surten el dia 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'exposició d'art medieval català. 1937, imatges 40-41-42-/54. Tota aquesta relació figura integrada en el document que donem a conèixer més avall Documnt PARIS12

¹⁷ ANC, 1-1-7597. Secció de Museus. Imatge 43/54. Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic. Document mecanografiat, 1 full. "Relació de les obres d'art i materials de muntatge, instal·lació i decoració que surten en la data que més avall s'esmenta (28 de maig de 1937) cap a Maisons-Laffitte (França) per tal de figurar en la nova instal·lació de l'exposició d'art medieval català. Publicat a JOAQUIM NADAL I FARRERAS I GEMMA DOMÈNECH I CASADEVALL: *Patrimoni i Guerra. Girona, 1936-1940*. Girona, Ajuntament, 2015, pp 176-178.

¹⁸ ANC 1-1-7597. Generalitat de Catalunya (Segona República), imatges 44-45/54.

¹⁹ ANC, 1-1-T-7597. Generalitat de Catalunya (Segona República), imatges 46-47/54.

²⁰ ANC, 1-1-T-7597. Generalitat de Catalunya (Segona República), imatge 48/54.

Relació de les obres d'art provinents del dipòsit d'Olot que es troben temporalment exhibides al castell de Maisons Laffitte (França)²¹.

< Aquesta relació fins a la part ressaltada en groc reproduïx abreujada la relació transcrita més amunt i que prové del primer trasllat de les obres d'Olot a París, trameses i exposades al Jeu de Paume, segons relació transcrita als documents PARIS 5 (amb les expedicions del 27 de febrer i les del 9 de març). En canvi tota la part ressaltada en groc repeteix el contingut de la relació que hem publicat més amunt al document PARIS 7). >.

2.3.7. [Document Paris 13] Materials tal com eren exposats a les sales i habitacions del Château de Maisons Laffite

Inventaire (manuscrit) ~~relation~~ des matériaux provenant des musées de Catalogne et actuellement déposés au musée du Château de Maisons Laffite. (*text manuscrit*). Collationné les 8 et 9 9bre par M. Vitry et Mlle Clarejeat en présence de M. Folch i Torres et M. Civit.

Document mecanoscrit signat per V. Gassol i per Henri Verne.²²

Presenta els materials tal com eren exposats a les sales i habitacions del Castell, i tenen una numeració pròpia del discurs expositiu i no referencien els números d'inventari.

2.3.8. [Document Paris 14] Inventari obres d'art i material d'instal.lació dipositades i exposades al Château de Maisons Laffite

[(*Text manuscrit*). Inventari obres d'art i material d'instal.lació dipositades i exposades al Château de Maisons Laffite²³.]

[(*Text mecanoscrit*) Les abreviatures R.O.O. i D. que figuren en cada epígraf volen dir "Relació de l'Oficina d'Olot i Duanes".]

Com la relació anterior també ordenada per sales numerades , en aquest cas però les obres sense numerar.

Atès que es reproduïx el mateix contingut amb menor detall hem optat per no transcriure aquesta relació.

Inclou al final de tot una "Relació de peces no existents i d'altres retornades a Olot".

---

²¹ ANC, 1-1-T-7592. Comissaria General de Museus. Document mecanografiat, 8 fulls. "Relació d'obres d'art procedents del dipòsit d'Olot que van ser exposades al museu del Castell de Maisons-Laffitte amb motiu de l'exposició d'art medieval català a París.1937". Publicat a JOAQUIM NADAL I FARRERAS I GEMMA DOMÈNECH I CASADEVALL: *Patrimoni i Guerra. Girona, 1936-1940*. Girona, Ajuntament, 2015, pp. 178-189.

²² ANC. Fons Eugeni d'Ors, 255, UC 1201-4. Hi ha en el mateix Fons i vinculada a aquesta relació una col.lecció de fotografies, que amb algunes llacunes, presenta sala a sala l'estat de les obres exposades a Maisons Laffitte.

²³ ANC. Fons Eugeni d'Ors, 255, UC 1201-4.

2.4 Nota adicional. La logística de les expedicions de l'art català per a l'exposició de París

2.4.1.- *El viatge del 27 de febrer de 1937*

2.4.1.1. Relació de les persones que formen l'expedició d'objectes destinats a l'Exposició de París²⁴.

2.4.1.2. En un document comunicat a Folch i Torres (Hotel Studio, 4 rue du vieux Colombier, Paris) li exposen el pla de viatge²⁵

2.4.2.- *El viatge del 10 de març de 1937*

Relació de les persones que formen l'expedició d'objectes destinats a l'exposició de París²⁶

2.4.3.- *Detall de les despeses dels viatges d'anada i tornada dels dies 27 de febrer i 10 de març de 1937.*²⁷

2.4.4.- *El viatge del 28 de maig de 1937. Expedició d'obres a Maisons Laffitte del dia 28 de maig de 1937*²⁸

3. Els moviments d'obres d'art procedents de Reus, Tarragona, Solsona, Manresa i Vic en direcció a Barcelona i/o els dipòsits de la frontera.

Tarragona, Reus i Tortosa²⁹

Les referències sobre l'art de la província de Tarragona que trobem en aquest repertori són:

²⁴ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1- 7596. Imatge 145/221

²⁵ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1- 7596. Imatge 144/221.

²⁶ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1- 7596, Imatge 164/ 221

²⁷ ANC, Fons Eugeni d'Ors, 255, U. 1201

²⁸ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1- 7597. Secció de Museus; Servei del PHAC. Expedient del trasllat de l'Exposició d'Art Medieval Català del Museu del Jeu de Paume de Paris al del Castell de Maisons Laffitte. Imatge 4/54

²⁹ Per als moviments de les obres d'art de la província de Tarragona hem de considerar sobretot les aportacions de Jaume Massó i Carballido que ha dedicat a aquestes qüestions una gran quantitat de treballs de recerca i de divulgació. Prèviament i com a testimonis històrics a mig camí del recull documental i de memòria històrica s'han de considerar sobretot: *Los monumentos arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años 1936-39*, Memoria de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, Poblet, 1942. Aquest volum inclou treballs sobre Tarragona ciutat i sobre la província excepte Tortosa de Pere Batlle Huguet, director del Museu Diocesà, sobre Poblet, Santes Creus i Vallbona de les monges d'Eduard Toda i sobre Tortosa de Enric Bayerri. L'interès és desigual i els escrits de Toda i Bayerri semblen més de circumstàncies que testimonis històrics d'una època viscuda.

Sobre Tortosa cal afegir dos llibres crucials; Joan Cid i Mulet: *La guerra civil i la revolució a Tortosa (1936-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001 que recull les seves memòries com a delegat de cultura de la Generalitat a Tortosa i el de Jesús Massip: *El tesoro de la catedral de Tortosa i la guerra civil de 1936*, Barcelona, Publicacions de l'abadia de Montserrat, 2003, que com a director de l'arxiu de Tortosa aplega molta informació sobre les peces del tresor de la Catedral. La peripècia d'algunes peces d'aquest tresor ha estat analitzada per Francisco Gracia i Glòria Munilla: *El tesoro del 'Vita'; La protección y el expolio del patrimonio histórico y arqueológico durante la guerra civil*, Barcelona, Universitat, 2013, especialment al capítol "El tesoro de la Catedral de Tortosa", p. 105-114.

- El document (p. 280) de 10 de gener de 1939 que inclou les “Joias que el Sr. Rius ha entregado para su salvaguarda a la concentración de Museos” (Reus) i la relació de “Objetos procedentes de la Custodia de la Catedral” (Tarragona) de 10 de gener de 1939, en segon lloc (p. 281 i ss) les relacions d’objectes procedents de Tarragona incorporats a la concentració de Museus de Darnius (3.2.1 i 3.2.2), la relació d’Objectes retirats del Banc d’Espanya procedents de Tortosa (11 de gener de 1939) (4.8.1, p. 436 i ss), l’Inventari dels objectes de Tortosa actualment al dipòsit de Viladrau (4.9.5 p. 465), i finalment l’expedició del 23 de març de 1939 des d’Olot a Barcelona de 34 tapissos procedents de la Catedral de Tarragona (expedició nº 22, p. 624, 8.2.2).
- Els itineraris per arribar a aquestes localitzacions al final de la guerra s’iniciaren passat el 18 de juliol del 36.

Tarragona i Reus

A Tarragona el 17 d’octubre de 1936 es produeix la incautació del palau Episcopal per dedicar-lo a Museu. El novembre de 1936 s’hi traslladaren els objectes excepte els de les cultures medievals i moderna que es van dipositar al claustre de la catedral i altres dependències del Museu Diocesà. Al Palau també hi van anar les col·leccions privades incautades.

El març de 1938 per l’evolució de la guerra es produeix l’ordre d’evacuació primer de Tarragona al MAC de Barcelona i d’aquí a la Catedral de Girona. Després passaren a Darnius i algunes a Ginebra d’on foren recuperades i tornades a Tarragona el mes d’octubre de 1939. L’estàtua del Baco jove “que habían dejado los rojos en San Pedro de Galligants, fue recuperada y traída a Tarragona en Enero de 1940. (Los monumentos..., p. 28).

A primers de 1938 es van traslladar els fons del museu de la necròpolis romana-cristiana al palau Episcopal, d’aquí a l’abril de 1938 els sarcòfags foren evacuats a Bescanó i el gener de 1940 retornaren a Tarragona. També a l’abril de 1938 els relicaris gòtics foren traslladats als dipòsits de la província de Girona i després a Ginebra; altres joies es van guardar a la caixa del palau o al dipòsit de Bescanó.

De forma més general el mes d’abril de 1938 la Generalitat “destinaba para depósito de los objetos de los Museos de nuestra provincia la finca de Montfullà [can Pol] en Bescanó”. S’hi traslladaren les col·leccions del Museu Diocesà: retaules gòtics, tapissos i el drap mortuori de Poblet, la Verge del retaule de Borrassà i peces diverses d’orfebreria i indumentària litúrgica.

Encara el 6 de gener de 1939 es va fer la darrera expedició de retaules a Bescanó. La recuperació del dipòsit de can Pol de Montfullà i el retorn a Tarragona es produí entre gener i febrer de 1940.

Per la seva banda els tapissos i les taules es traslladaren a Darnius i d’aquí alguns a Ginebra, si bé “otros, La mayor parte, fueron encontrados en un camión abandonado en la carretera que no pudo seguir el viaje a causa de una avería” (Los monumentos,... p. 37). Si per referència documental 34 tapissos de la Catedral de Tarragona viatjaren d’Olot a Tarragona un cop acabada la guerra és evident que el volum i la diversitat de tapissos procedents de Tarragona es va repartir entre Olot i Darnius.

També varen anar a parar a Bescanó les col·leccions d’incunables si bé la creació d’una nova Biblioteca al claustre del Seminari va fer que la majoria dels fons bibliogràfics es quedessin a Tarragona i una part ben protegits a la Catedral mateix a la capella de Sant Cosme i Sant Damià.

Altres obres varen seguir el camí de Bescanó i Darnius: obres d'Alcover, de Reus en un itinerari des de Vilaplana a Bescanó i finalment a Darnius, de la Selva del Camp, mentre que el retaule d'alabastre de Santa Coloma de Queralt va ser tapiat in situ i protegit adequadament.

Ignasi Mallol, Comissari delegat de Museus i Monuments de la Generalitat a Tarragona, qui el 20 de març de 1937 planteja algunes qüestions de organització i vigilància de l'aqueducte romà de Tarragona i també del Museu vuitcentista situat a la casa Gasset de la ciutat. (ANC, 1-715-T-2785), incrustat entre els papers de Cid i Mulet de Tortosa.

Precisament aquest expedient acaba amb un informe signat per Joan Cid i Mulet, conservador del Museu de Tortosa i delegat de la Comissaria General de Museus, el dia 14 de juny de 1937 “sobre el salvament del patrimoni i l'organització dels museus”.

3.1. Reus³⁰

3.2.1. Tarragona³¹

3.2.2. Tarragona³²

Pere Batlle Huguet. Memoria sobre la Catedral i el museu medieval que s'hi va establir (1937)³³

Tortosa

Enric Bayerri fa una exposició més lacònica i volàtil dels béns de Tortosa dels quals es lamenta de la pèrdua del monetari municipal i dels quaranta quadres de la col·lecció pictòrica del Museu Municipal. En un primer moment tots els béns del Museu van ser dipositats a l'antic Col·legi de Sant Lluís, propietat del bisbat (Los monumentos, p. 95-100). Sabem però per Cid i Mulet i per Jesús Massip que l'itinerari dels béns de Tortosa va ser del Col·legi de Sant Lluís a Santes Creus i Poblet.

Però ja hem dit i sabem que hi hagué béns de Tortosa a Viladrau, a Darnius, i a Ginebra.

Npta 60. El document porta un peu de data i signatura que diu: “Barcelona, 11 de gener de 1938”. En realitat i per concordança amb els fets i amb altres documents es tracta d'un error d'any. Ha de ser 11 de gener de 1939. Primer perquè el gener de 1938 Joan Subias encara no era el responsable del dipòsit de Darnius; en segon lloc perquè el trasllat dels béns de la Catedral de Tortosa dipositats al Banc d'Espanya d'aquesta ciutat van ser traslladats al Banc d'Espanya de Barcelona el dia 19 d'abril de 1938. Citant sovint Joan Cid i Mulet, Jesús Massip fa una cerca extensa i detallada dels moviments del tresor de la Catedral a: El tresor de la Catedral de Tortosa i la guerra civil de 1936; Barcelona, Publicacions de l'abadia de Montserrat, 2003, p. 36 per la data del trasllat a Barcelona. En annex hi ha una profusa relació dels objectes del tresor i el seu parador actual. S'ha de fer el contrast d'aquesta relació amb la de Joan Subias, que ni Massip, ni

³⁰ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1-T-7593. Comissaria General de Museus. Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei del Patrimoni Històric en els Dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés. Imatge 18/36, 1938. Document manuscrit.

³¹ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1-T-7593. Comissaria General de Museus. Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei del Patrimoni Històric en els Dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés. Imatge 19/36, 1938. Document manuscrit.

³² ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1-T-7593. Comissaria General de Museus. Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei del Patrimoni Històric en els Dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés. Imatge 20/36, 1938. Document mecanoscrit.

³³ Arxiu MNAT. Fons Comissió del Patrimoni Artístic.

Museus de Tarragona. Memòria sobre la Catedral i Museu Medieval. 20/09/1937

Cid i Mulet, no esmenten, i veure les coincidències i les discrepàncies. Totes les peces inventariades per Subias sabem com a mínim que anirien a parar a Darnius, algunes abans de viatjar a Mèxic.

3.3. “Notas complementarias”³⁴

Solsona

Museo de Barcelona

Contenido de dos cajas sin rotular.

Contenido de la caja Ampurdán- Gerona

3.4. Manresa

“INVENTARI dels objectes pertanyents al Patrimoni Històric i Artístic concentrats a la ciutat de Manresa que l’Ajuntament de la mateixa ciutat entrega per a la seva salvaguarda a la Generalitat en virtut de la disposició que en data de 2 de maig corrent, cursà l’Honorable Sr. Conseller de Cultura”³⁵

3.5. Vic

VC [en color blau manuscrit] (Vic)³⁶

3.6. Anotacions numèriques sense cap precisió de les característiques del moviment

Entre la documentació de la Comissaria General de Museus, Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei del Patrimoni Històric en els dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés hi ha un conjunt de fulls amb anotacions numèriques sense cap precisió de les característiques del moviment

Doc 7.1³⁷

Doc 7.2³⁸

Doc 7.3³⁹

Doc 7.4⁴⁰

Doc 7.5⁴¹

Doc 7.6⁴²

---

³⁴ ANC, Generalitat de Catalunya (Segona República), ANC 1-1-T-7593. Comissaria General de Museus. Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei del Patrimoni Històric en els Dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés. Imatge 17 i 16/36, 1938. Document manuscrit. Per congruència del contingut hem ordenat la transcripció amb la numeració de les imatges invertida. És probable que s’escapés una errada de catalogació a l’ANC.

³⁵ ANC, 1-1-T-7593, Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei del Patrimoni Històric en els dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés. Document manuscrit. 2 pàgines. El detall de les resistències manresanes al lliurament d’aquestes obres d’art i la forma com finalment es materialitzà el trasllat a Barcelona fins el Palau Robert el 13 de maig de 1938 a LLUÍS RUBIRALTA ROVIRA: “Memòries d’en Lluís Rubiralta. El salvament del patrimoni manresà”, a *Regió 7* (capítol 13), Dijous 9 d’ abril de 1981

³⁶ ANC, 1-1-T-7593, imatges 26/36 a 32/36. Document mecanoscrit numerat en 7 fulles. Datat a Vic el 24 de maig del 1938 i amb peu de signatura de Josep Bardolet i M. Coronado.

³⁷ ANC 1-1-T-7593 Doc manuscrit, Imatge 1/36

³⁸ ANC 1-1-T-7593 Document manuscrit, sense data Imatge 4/36.

³⁹ ANC 1-1-T-7593 Document manuscrit sense data. Imatge 10/36.

⁴⁰ ANC 1-1-T-7593. Imatge 11-36 Document manuscrit. 1938

⁴¹ ANC, 1-1-T-7593, Imatge 12/36. Document manuscrit, 1938.

⁴² ANC, 1-1-T-7593, Imatge 13/36. Document manuscrit, 1938.

Doc 7.7⁴³

Doc 7.8⁴⁴

4. El viatge a Darnius i Agullana.

4.1. El trasllat de les obres d'art d'Olot a Darnius i Agullana⁴⁵.

4.1.1. Expedició 1. 30 d'abril de 1938

4.1.2. Expedició 2. 2 de maig de 1938

4.1.3. Expedició 3. 10 de maig de 1938

3 . Sortides d'obres dels museus d'art d'Olot. Olot, 10 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1264 P. 3a. expedició.

4.1.4. Expedició 4. 11 de maig de 1938

4 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 11 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1264 P. 4a. expedició.

4.1.5. Expedició 5. 25 de maig de 1938

5 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 25 de maig del 1938. Camió Dodge V. 1264 P. 5a. expedició.

4.1.6. Expedició 6. 25 de maig de 1938

6 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 25 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 6a. expedició.

4.1.7. Expedició 7. 26 de maig de 1938

7 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 26 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1264 P. 7a. expedició

---

⁴³ ANC, 1-1-T-7593, Imatge 14/36. Document manuscrit, 1938.

⁴⁴ ANC, 1-1-T-7593, Imatge 15/36. Document manuscrit, 1938.

⁴⁵ Arxiu del MNAC, Document mecanoscrit. Primera pàgina pautada amb inscripcions impreses: ARXIU.MNAC. El següent text en cursiva manuscrit a la primera fulla. Expedient *Sortides d'Olot, anys 1938-1939. Fulls de càrrega dels camions sortits del dipòsit d'Olot*. Centrant-se exclusivament en la pintura mural MARIA TERESA GUASCH ha fet la Cronologia del trasllat de la pintura mural durant la Guerra Civil, 1936-1939", *Butlletí del MNAC*, 3, 1999, 165-175. A l'ANC, 1-1-T-7593. Imatge 8/36 de 1938 hi ha, mecanoscrita, la "Nota de les rectificacions que cal fer als fulls de càrrega de camions sortits del dipòsit d'Olot.

1ª expedició 30 abril. Consten 28 peces carregades i han d'ésser 29 perquè on diu: 15876 XII Taula Vergós Granollers ha de dir: 24153 Taula Vergós (Granollers), 24154 Taula Vergós Granollers.

2ª expedició. 2 maig on diu 9871, Porta del retaule Huguet, 9871 Porta del retaule Huguet, 9871 Marc porta retaule Huguet, 9871 Marc porta retaule Huguet ha de dir 9872 Porta del retaule Huguet, 9873 Porta del retaule Huguet, 9872 Marc porta retaule Huguet, 9873 Marc porta retaule Huguet.

3ª expedició. 10 maig, on diu 15847 Frag, pint mur (Estahon) ha de dir 15847 Frag pint mur (Taüll).

6ª expedició, 25 maig La peça 15876 és en realitat la Número 15867. Cal advertir que pertany a l'absis de St Miquel de la Seu i que tots els fragments que el formen porten marcat el 15876 en lloc del 15867 que els pertoca.

7ª expedició, 26 de maig. Les quatre peces que duen el n° 15876 han d'ésser corregides pel n° 15867

8ª expedició, 26 de maig. La peça 15876 ha de dur el n° 15867

10ª expedició, 27 maig. Les dues peces n° 15876 són de n° 15867

11ª expedició 28 maig. La peça 15876 ha de dur el n° 15867.

(Manuscrita hi ha l'anotació: Atenció Caixa Fortuny manca 16692".

4.1.8. Expedició 8. 26 de maig de 1938

8 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 26 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 8a. expedició.

4.1.9. Expedició 9. 27 de maig de 1938

9 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 27 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 9a. expedició.

4.1.10. Expedició 10. 27 de maig de 1938

10 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, a Olot. Olot, 27 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1264 P. 10a. expedició.

4.1.11. Expedició 11. 28 de maig de 1938

11 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 28 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 11a. expedició.

4.1.12. Expedició 12. 29 de maig de 1938

12 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 29 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 12a. expedició.⁴⁶

4.1.13. Expedició 13. 20 de juny de 1938

13 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, d'Olot. Olot, 20 de juny del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 13a. expedició.

4.1.14. Expedició 14. 21 de juny de 1938

14 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, d'Olot. Olot, 21 de juny del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 14a. expedició.

4.1.15. Expedició 15. 22 de juny de 1938

15 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, d'Olot. Olot, 22 de juny del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 15a. expedició.

4.1.16. Expedició 16. 23 de juny de 1938

16 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, d'Olot. Olot, 23 de juny del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 16a. expedició.

4.1.17. Expedició 17. 25 de juny de 1938 ⁴⁷

17 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, d'Olot. Olot, 25 de juny del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 17a. expedició.

---

⁴⁶ Els inventaris de les expedicions 12^a a 29^a es conserven també amb còpia, i amb numeració coincident, a l'Arxiu de la Fundació Carles Pi Sunyer. Amb la diferència que l'expedició 21^a a l'arxiu del MNAC porta la data del 5 de setembre i a l'Arxiu CPS el 6 de setembre, i l'expedició 22ª que a l'Arxiu del MNAC no porta data i a l'Arxiu CPS porta el 8 de setembre de 1938.

⁴⁷ ANC, 1-1-T-7593, Imatge 2/36. Document mecanoscrit: Advertiments per al Sr Subias. Tramesa de les fitxes de l'expedició 17^a (dobles les que es refereixen a objectes, i simples les comprensives del contingut general de cada caixa). S'adjunta a aquesta expedició també la fitxa doble de la Creu n° 17625, reclamada, donant com a vàlid momentàniament el n° d'inventari que duu marcat.

[Expedient MNAC. Arxiu Carles Pi i Sunyer (amb una nota manuscrita de Joan Subias)]

4.1.18. Expedició 18. 26 d'agost de 1938

18 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 26 d'agost del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 18a. expedició.

4.1.19. Expedició 19. 27 d'agost de 1938

19 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 27 d'agost del 1938. 19a. expedició.

4.1.20. Expedició 20. 28 d'agost de 1938

20 . Sortides del dipòsit d'Olot d'obres dels museus d'art de Barcelona. Camió Dodge B. 1349 P. 28 d'agost del 1938. 20a. expedició.

4.1.21. Expedició 21. 5 de setembre de 1938

21 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, a Olot. Olot, 6 de setembre del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 21a. expedició.

4.1.22. Expedició 22 8 de setembre de 1938.

22 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona a Olot. Olot, 8 de setembre del 1938. Camió Dodge B. 1349 P. 22a. expedició.

4.1.23. Expedició 23. 22 de setembre de 1938.

23 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona, a Olot. Olot, 22 de setembre del 1938. Camió Dodge B. 1264 P. 23a. expedició.

4.1.24. Expedició 24. 8 de desembre de 1938.

24 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona. Olot, 8 de desembre de 1938. Camió Dodge B. 1264 P. Manuscrit, 24 expedició.

4.1.25. Expedició 25. 10 de desembre de 1938.

25 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona. Olot, 10 de desembre de 1938. Camió Dodge B. 1264 P. Manuscrit: 25 expedició.

Tramesa per en Poveda de les fitxes corresponents a les expedicions 18, 19, 20, 21, i 22 així com dels objectes sortits del Museu d'Art de Catalunya cap a Darnius el dia 2 d'agost.

Falten els conformes de les expedicions 13, 14, 15 i 16 de les quals hi ha feta la relació inventariada amb les còpies demanades pel senyor Frontera. Falta el conforme de l'expedició sortida del M.A. Catalunya amb la majestat de Baget i un retaule d'alabastre de la qual té també relació inventariada.

Falten els conformes de les expedicions 17, 18, 19, 20, 21 i 22 que segons la nova fórmula convinguda hauran d'ésser consignats damunt la mateixa llista de carregament del camió.

Aclarir si fou tramès a l'Iglésies el conforme de l'expedició del 2 d'agost amb la col·lecció Cambó i formalitzar-ho de manera que el conforme que resti a Barcelona sigui fet des d'Olot i el que vagi a parar a Olot sigui el del Sr. Subias, per tal com és a Olot on ha de quedar centralitzat el moviment d'objectes dels dipòsits de la Comissaria. (en nota manuscrita al marge es diu: repassada, amb les fitxes, l'existència, s'aclareixen alguns extrems que fins ara eren pendents, per manca de nota d'expedició)

S'adjunta una còpia de cada full de càrrega de les expedicions 17, 18, 19, 20, 21, i 22 perquè el senyor Subias pugui tornar-los amb el conforme i no desprendre's de les còpies que li tenim donades.

4.1.26. Expedició 26. 12 de desembre de 1938.

26 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona. Olot, 12 de desembre de 1938. Camió Dodge B. 1264 P. Manuscrit, 26 expedició.

4.1.27. Expedició 27. 21 de desembre de 1938.

27 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona. Olot, 21 de desembre de 1938. Camió Dodge B. 1264 P. Manuscrit: Expedició 27.

4.1.28. Expedició 28. 26 de desembre de 1938.

28 . Sortides d'obres del dipòsit dels museus d'art de Barcelona. Olot, 26 de desembre de 1938. Camió Dodge B. 1264 P. 28a. expedició. [Mig text manuscrit. Lletre de Joan Subias]

4.1.29 Expedició 29. 21 de gener de 1939.

29. 21 de gener de 1939. Camió 1264P⁴⁸

4.1.30. Mecanoscrit: Nota de les rectificacions que cal fer als fulls de càrrega dels camions sortits del Dipòsit d'Olot

4.1.31 Nota manuscrita amb tota seguretat corresponent ja a febrer del 1939 després de l'ocupació dels dipòsits per part dels agents del SDPAN:

4.2. Sortides de Barcelona a Girona

4.2.1 Expedició del 4 de maig de 1938⁴⁹

Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Catalunya, de Barcelona, amb destinació a Girona. Barcelona, 4 de maig del 1938. Camió Dodge B. 1264 P. El document de l'arxiu Carles Pi Sunyer diu 1264B.

Segons nota de Jordi Casanovas aquesta relació estructurada com a tal en la Fundació CPS és al MNAC un petit full amb la sortida del MNAC...

4.3. Sortides directes de Barcelona a Darnius.

4.3.1 Expedició del 2 d'agost de 1938⁵⁰.

[Relació d'obres sortides del Museu d'Art de Catalunya, de Barcelona, amb destinació a Darnius (Barcelona, 2 d'agost del 1938. Camió Dodge B. 1264. La relació existent al

---

⁴⁸ Arxiu Carles Pi i Sunyer. Llista manuscrita de Joan Subias. La mateixa relació a l'expedient del MNAC és mecanoscrita.

⁴⁹ Arxiu de la Fundació Carles Pi Sunyer. Expedient MNAC. Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Catalunya, de Barcelona amb destinació a Girona. Sense numerar.

⁵⁰ Arxiu de la Fundació Carles Pi Sunyer. Relació d'obres sortides del Museu d'Art de Catalunya de Barcelona amb destinació a Darnius. Sense numerar. A l'ANC, 1-1-T-7593, imatge 6/36 de 1938 hi ha un document manuscrit que diu: "De l'expedició 2 d'agost 1938 sortida del P. Nacional cap a Darnius amb la col. Cambó hi ha que fer alguns aclariments.

En la Caixa 184 A segons fulla de càrrega hi consta el n° 40371 i en la mateixa fulla de càrrega de quadres a granel també hi ha el mateix n°; car de fitxa només n'hi ha una cal aclarar-ho a Darnius.

El n° 40612 cal tenir en conte que no és de la Col. Cambó. En la caixa 181ª hi ha el n° 40598 que tampoc és de la Col. Cambó.

De la caixa 354ª "Tapissos Audiència" no tenim les fitxes a Olot. Ja són reclamades a Barcelona i quant les tinguem ja les enviarem.

MNAC diu: Relació d'obres sortides del Museu d'Art de Catalunya en virtut del que és disposat en l'ofici del sotssecretari de Cultura senyor Ramon Frontera del 1 d'agost del 1938 .]

4.4. Relació de materials moguts per les incidències de la guerra, 1938 (juny de 1938) signat: J. Subias.⁵¹

4.5. Moviments des de Girona l'any 1938

Amb aquesta data, el Delegat del patrimoni Artistic, fa entrega al conservador dels Museus d'Art de Girona, dels materials del mateix, rel-lacionats en el present inventari.

4.6 .Trasllat d'obres del Mas Descals de Darnius al Mas Perxés d'Agullana.
Sortides d'obres del dipòsit Descals, vers Agullana, Perxés⁵²

4.7. Relació i índex de les obres sortides de diversos Museus de Catalunya i conservades en les concentracions “Descals” de Darnius i “Perxés” d'Agullana⁵³.

Conté diverses relacions de les obres sortides del dipòsit dels Museus d'Art de Barcelona establert a Olot. Totes aquestes amb número d'inventari, i diverses relacions que segueixen en aquest cas sense cap número⁵⁴.

Sabem que el dipòsit de Darnius va ser abandonat per Joan Subias i la seva família el dia 7 de febrer de 1939 i que el dia 10 ja hi entraven les tropes franquistes. També sabem que el President Companys, el President Aguirre i d'altres membres del Govern van deixar el Mas Perxés d'Agullana el dia 5 de febrer de 1939.

Un dia abans Carles Pi Sunyer va voler passar pel mas Descals acomiadar-se de Joan Subias i també en un cop d'ull nostàlgic i emotiu del conjunt més impoprtant en aquell moment del patrimoni artístic català. Hi ha plena coincidència en les memòries de Carles Pi i Sunyer i les de Joan Subias en esmentar com a peces emblemàtiques la Verge de la Mercè, la Verge de Montserrat, el Crist de Lepant, els retaules i les Majestats.

En la caixa 180 X hi han dos n°s iguals 40357. Cal mirar dins la caixa que no sigui una equivocació: enviem la fitxa d'aquest n°. En la mateixa caixa hi ha el n° 40426 i aquest n° també consta en la caixa 183⁹? Amb quina caixa es valida”.

Aixímateix a l'ANC 1-1-T-7593, Imatge 3-36, hi ha un text manuscrit que diu: Demanar al Sr. Subias el rebut dels objectes que van sortir del Palau Nacional i foren entregats al dipòsit de Darnius: n° 61492 St Cristo ¿és el de Baget?, n°s 51106 i 51106, dos peces d'alabastre.

En l'expedició 23 en Pere va esborrar la Caixa 62^a II hi había de esser la 62ª III (Amatller). Cal esmer-ho.

⁵¹ Arxiu Diocesà de Girona. Carpeta de la Comissió de Patrimoni Artístic i Arqueològic. Maig-juny de 1938.

⁵² ANC 1-1-T-7593 Generalitat de Catalunya (Segona República). Comissaria General de Museus. Relacions de contingut i de moviment de les peces custodiades pel Servei de Patrimoni i Històric en els dipòsits de Darnius, Agullana i Perxés. 1938.

⁵³ ANC. Fons Eugeni d'Ors, Unitat 1201-3.

⁵⁴ Per les diverses relacions sabem que fins a finals de desembre de 1938 hi va haver moviment d'obres d'art des de diverses procedències cap a Darnius i Agullana, que no porten número atès que no són relacions amb obres procedents ndel MNAC.

El mateix Subias a la seves memòries quan fa esment de la Mare de Déu de Montserrat afirma que ell mateix la va “rebre de mans del suís Colet”. En realitat degué ser Carles Gerhard qui li va lliurar si seguim el relat de les seves memòries: el dia 15 de gener de 1939 es va rebre l’ordre d’evacuar el monestir i Carles Gerhard que va anar a Barcelona es va entrevistar amb Carles Pi-Sunyer i amb Ramon Frontera per tractar de les darreres mesures de protecció del monestir i per sospesar si calia o no evacuar la biblioteca prenent la decisió de no fer-ho. Finalment la decisió fou de no evacuar-la “Així ho entengueren també immediatament els senyors conseller i sotssecretari i així convinguérem simplement que ells em trametrien l’endemà una persona del servei de Museus amb una camioneta del departament de Cultura, que triaria i s’enduria a criteri seu, algunes de les pintures i altres objectes que teníem allí guardats.

Així es feu, en efecte, i la camioneta en qüestió s’endugué l’endemà (16 de gener de 1939) vint-i-set teles, entre les quals el Greco i els retrats de La Fontaine i consort, i la imatge de la Verge, que fins en aquell moment havia romàs en el seu lloc”.⁵⁵

Queda només plantejada la qüestió de si la imatge treta del cambril i traslladada a can Descals era la talla original o no. Sobre aquesta qüestió, i malgrat els infundis franquistes, que volgueren atribuir la suplantació a un fet de pillatge, sembla que des de molt d’hora la imatge es va posar a cobert en un amagatall segur i que durant tota la guerra hi hagué una rèplica en el cambril. Carles Gerhard apunta però a la possibilitat de dues rèpliques atès que les fotografies de la imatge d’abans de la guerra tampoc no tenien mostres de desgast i erosió com a conseqüència dels petons reiterats dels devots. Josep Massot a la introducció a les Memòries de Gerhard ens diu que evidentment el que els visitants adoraven era una imatge “no autèntica –evidentment- com sospitava Gerhard”.⁵⁶

Aquest document és molt extens, probablement és redundat amb d’altres relacions, però la seva transcripció completa pot donar una clara idea de la dimensió dels dipòsits empordanesos.

4.7.1. Relació de les obres sortides del dipòsit dels Museus d’Art de Barcelona establert a Olot

4.7.2. Relació de les obres sortides del dipòsit d’obres dels museus d’art de Barcelona establert a Olot

4.7.3. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d’art de Barcelona establert a Olot

---

⁵⁵ CARLES GERHARD: *Comissari de la Generalitat a Montserrat (1936-1939)*. Pròleg de Carles Gerhard i Hortet. Introducció de Josep Massot i Muntaner. Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1982, p. 864 i 865.

⁵⁶ JOSEP MASSOT I MUNTANER, Introducció a CARLES GERHARD: *Comissari de la Generalitat a Montserrat (1936-1939)*. Pròleg de Carles Gerhard i Hortet. Barcelona, PAM, 1982, p. XXVII, nota 64 que remet a les p. 230-233 i diu: “La imatge autèntica havia estat amagada poc abans de la guerra civil com revelà “L’Osservatore romano” el 30-31 d’agost de 1937, en un article que suscità la injusta indignació de mossèn Vilar”. Hi ha abans una referència a la mateixa qüestió a la p. 165.

- 4.7.4. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.5. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.6. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.7. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.8. Relació de ls obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.9. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.10. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.11. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.12. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.13. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.14. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.15. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.16. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot*
- 4.7.17. Relació d'obres sortida del Museu de Vic*
- 4.7.18. Relació d'obres sortides del Museu de Girona (Museu d'Art).*
- 4.7.19. Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Manresa.*
- 4.7.20. Relació de les obres sortides del Museu de Solsona.*
- 4.7.21. Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Tarragona i conservades a Descals.*
- 4.7.22. Relació les obres sortides del dipòsit del Museu de l'Empordà.*

4.8. Documentació dispersa de trasllats. Un degoteig constant cap a la concentració de museus. Darnius, epicentre de la concentració.⁵⁷

4.8.1. Objectes retirats del Banc d'Espanya, procedents de Tortosa (Joan Subias)⁵⁸

⁵⁷ Relació de documentació sobre el salvament del patrimoni artístic català durant la Guerra Civil. Arxiu de la Fundació Carles Pi i Sunyer, Barcelona.

RELACIÓ DE DOCUMENTS SOBRE SALVAMENT I PROTECCIÓ DEL PATRIMONI DURANT LA GUERRA Arxiu Carles Pi i Sunyer

- La protecció i salvaguarda del patrimoni artístic de Catalunya. Londres, 1939. Original manuscrit, versió mecanografiada en francès, versió mecanografiada en anglès (amb correccions manuscrites de Pere Bosch Gimpera), còpia mecanografiada en català. Aquest informe ja ha estat editat per la Fundació (a cura de Mireia Capdevila).

- Informe davant la Comissió de Cultura del Parlament de Catalunya sobre l'obra realitzada a la Conselleria de Cultura (desembre 1938). Còpia mecanografiada. Publicat a Una veu (Fundació).

- Departament de Cultura. Pressupost 1939.

CARPETA NÚM. 3. Departament de Cultura. Patrimoni Artístic (1937-1939)

- Les relacions del govern de la Generalitat amb el govern de la República sobre el patrimoni artístic, històric i científic de Catalunya (17 gener 1939). Decret de nomenament de Timoteo Pérez i Cándido Bolívar per formar part d'una comissió mixta amb la Generalitat.

- Disposicions del Departament de Cultura. Relació manuscrita de Carles Pi i Sunyer de totes les disposicions aparegudes (4 juliol 1937-4 gener 1939).

- Nota al Comissari General de Museus de Catalunya relativa al salvament i guarda de les obres d'art reunides pel Museu d'Art de Catalunya i actualment dipositades a Olot (Maisons Lafitte, 26 juliol 1937). Còpia mecanografiada.

- Informe del Servei d'Extinció d'Incendis de l'Ajuntament de Barcelona sobre el Mas Descalç de Darnius (Barcelona, 19 juny 1938). Còpia mecanografiada.

- El salvament de les pintures de Sert a Vic (agost 1938).

- Comunicació de la Comissaria de Museus i Monuments de Tarragona (Tarragona, 6 gener 1939).

- Dipòsit al castell de Recasens. Comunicació del Conseller d'Agricultura (9 gener 1939).

- Chronique de l'exposition d'art catalan.

- Relació d'objectes artístics recollits a Vidrà i Besora (22 desembre 1938).

- Relació d'objectes retirats del domicili de Josep Robuster París, a Barcelona (2 desembre 1938).

- Relació de quadres i objectes cedits a la residència del President de la Generalitat (17 novembre 1938).

- Objectes que foren recollits per l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera i han estat entregats al Patrimoni Històric per a la seva salvaguarda (s.d.).

- Recollida d'objectes artístics a l'Aragó (26 setembre 1938).

- Relació d'obres sortides del Museu d'Art de Catalunya, de Barcelona, amb destinació a Darnius (s.d.).

- Sortides d'obres del dipòsit dels Museus d'Art de Barcelona a Olot (maig-desembre 1938).

- Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Catalunya amb destinació a Girona (4 maig 1938).

- Relació de joies que el Sr. Rius, Comissari del Museu de Reus, ha entregat a la Concentració de Museus (10 gener 1938).

- Relación de las obras de arte catalán que se, incuentran temporalmente expeuestas en Castillo de Maisons Lafitte (París).

- Objectes procedents de la custòdia de la Catedral (rebut per Joan Subias, 10 gener 1939).

- Objectes retirats del Banc d'Espanya, procedents de Tortosa. Joan Subias (Barcelona, 11 gener 1938).

- Relació de caixes amb pintures

- Dipòsit de la Biblioteca-Museu Victor Balaguer al Banco Urquijo Catalán (16 gener 1939).

- Rebut d'objectes de Vilafranca del Penedès (11 gener 1939).

- Relació dels objectes entregats per l'Ajuntament d'Igualada a la Concentració General de Museus (9 gener 1939).

Recollim en extens per la significació de la dispersió que es concentrava alguns d'aquests documents en la seva transcripció íntegra. Procedències i modalitats, ofereixen un bon ventall de

⁵⁸ Malgrat la data del document i atès que el signa el Comissari de la concentració de Museus a Darnius entenem que el dipòsit es produeix en realitat l'11 de gener de 1939.

- 4.8.2. Recollida d'objectes artístics a l'Aragó (26 setembre 1938).*
- 4.8.3. Relació d'objectes artístics recollits a Vidrà i Besora (22 desembre 1938).*
- 4.8.4. Relació dels objectes entregats per l'Ajuntament d'Igualada a la Concentració General de Museus (9 gener 1939).*
- 4.8.5. Objectes que foren recollits per l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera i han estat entregats al Patrimoni Històric per a la seva salvaguarda, sense data i signat per Josep Bardolet (com el document perdut)*
- 4.8.6. Objectes procedents de la custòdia de la Catedral (rebut per Joan Subias, 10 gener 1939).*
- 4.8.7. Rebut d'objectes de Vilafranca del Penedès (11 gener 1939).*
- 4.8.8. Dipòsit de la Biblioteca-Museu Victor Balaguer al Banco Urquijo Catalán (16 gener 1939).*

4.9. Inventari dels objectes procedents d'incautacions i situats actualment al dipòsit d'arxius de Viladrau, del Servei d'Arxius de la Generalitat.⁵⁹

- 4.9.1. A-Inventari dels objectes que foren primerament concentrats a l'Arxiu Històric de Cervera del qual passaren a Viladrau amb el conjunt de l'Arxiu de Cervera.*
- 4.9.2. B-Inventari dels objectes procedents del monestir de Vallbona de les Monges, situats actualment al dipòsit d'Arxius de Viladrau de la Secció d'Arxius de la Generalitat.*
- 4.9.3. C-Inventari dels objectes procedents de Montblanc situats actualment al dipòsit d'Arxius de Viladrau de la Secció d'Arxius de la Generalitat.*
- 4.9.4. D-Fons de Vilaverd*
- 4.9.5. E-Inventari dels objectes de Tortosa actualment al dipòsit de Viladrau.*

5. Els moviments del patrimoni a la província de Lleida. La concentració als dipòsits de Lleida, el trasllat a Saragossa i la devolució. Del Museu del Poble al SDPAN.

Naturalment a la província de Lleida les ordres de la Generalitat de concentrar les obres d'art en dipòsits segurs va fer que la capella de Butsènit, prop de Lleida, l'antic Hospital de Santa Maria i el Museu Morera esdevinguessin els dipòsits principals d'obres d'art. Però el fet que la ciutat de Lleida en la seva major part caigués en mans de les tropes franquistes el 3 d'abril de 1938 va comportar que els dipòsits es trobessin molt aprop del

---

⁵⁹ ANC. Fons Eugeni d'Ors, 255, UC 1201-2 Paper imprès amb l'encapçalament Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Servei del Patrimoni Històric, Artístic i Científic. Secció d'Arxius. A l'apartat Localitat i Arxiu hi figura el nom del document que hem referenciat..

front de guerra ja que el riu Segre va marcar la línia divisòria gairebé fins el final de la guerra a Catalunya els mesos de desembre de 1938 i gener i febrer de 1939. Amb aquest motiu les autoritats franquistes van decidir moure una part important dels dipòsits cap a la ciutat de Saragossa.

Disposem de documentació procedent del Llegat de Josep Alfons Tarragó Pleyan a l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs sobre els moviments de les obres d'art, des de la relació de les que van ingressar al Museu del Poble de Lleida fins les relacions de les devolucions a Lleida i als seus propietaris⁶⁰.

El llegat Tarragó Pleyan s'origina com a conseqüència d'una vida intensa d'activitat institucional, publicística i bibliogràfica. Però pel tema que ens interessa inclou la documentació aplegada pel Sr. Tarragó en la seva condició de delegat a Lleida del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional (1940-1942) i posteriorment com a Comissari Provincial d'Excavacions Arqueològiques (1941-1950)⁶¹.

Hem incorporat en aquest repertori/repositori les relacions dels trasllats i dels moviments que es van produir ja fos a l'inici de la revolució seguint les instruccions del conseller Gassol com les que es van produir arran de les diverses incidències de la guerra fins arribar també a les devolucions a partir de 1939. El conjunt de relacions testimonien molt clarament l'abast dels moviments de l'art que són un indicador clar de la força i amplitud de les concentracions. Com és molt evident però l'art que es mou és només una part i en els llocs d'origen, apart de l'art que es va destruir, hi ha exemples molt reiterats de les diverses formes que va prendre la protecció in situ amb el desmuntatge per amagar millor

---

⁶⁰ Arxiu de l'IEI. Llegat de J.A. Tarragó Pleyan. Segons el Quadre de classificació l'apartat A conté la que s'anomena Documentació professional i correspon en l'apartat A.1 al Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional i que es desplega en l'apartat A. 1. 1 amb Actes de devolució de bens; l'A. 1. 2 Documentació administrativa i A. 1. 3 Protecció del patrimoni. Tot l'apartat A es troba custodiat en sis caixes.

⁶¹ Per conèixer la trajectòria i la producció de Josep Alfons Tarragó Pleyan cal recórrer al volum d'homenatge que li va dedicar l'Institut d'Estudis Ilerdencs: Miscel·lània d'homenatge a Josep Alfons Tarragó Pleyan, *Ilerda*, XLIV, 1983, IEI-Diputació de Lleida. També a les breus pàgines biogràfiques que li dedica Enric Castells i Granés a *50 lleidatans*, vol. 1, Lleida Ed. Ribera Rius, 1991, p. 143-150, si bé molts fragments són copiats literalment de la biografia de la Miscel·lània de 1983.

Cal veure sobretot de la Miscel·lània l'article de Antonio Hernández Palmes: "Bio-bibliografia de José Alfonso Tarragó Pleyan", p. 15-32 i la breu evocació de Maria Dolors Milà i Mallafré: "En prova de gratitud a Josep A. Tarragó i Pleyan", p. 35-36 de la Miscel·lània que reproduïxen l'article que l'autora li va dedicar amb motiu del seu traspàs al *Diario de Lérida, La Mañana i Segre* del dia 15 de gener de 1983. Totes les biografies passen molt de puntetes als anys del SDPAN i als efectes immediats de la guerra. Maria Dolors Milà diu: "Cal reconèixer els seus afanys per salvar i recuperar el nostre patrimoni històric, monumental i artístic de les runes en què el deixà la guerra del 36, gestió en la que assolí excel·lents resultats" (p. 35). Per la seva banda Antonio Hernández diu: "En 1939 empezó a impartir docència como profesor en el Instituto de Segunda Enseñanza; más tarde ostentó el cargo de Delegado en Lérida del Servicio de defensa del Patrimonio Artístico Nacional, llevando a cabo una meritòria labor, con la localización y recuperación de los valuosos fondos de obras de arte, documentos e impresos de los Museos Morera y Diocesano, archivos Provincial, Cabildo Catedralicio, Seminario Conciliar y, también, de otras poblaciones y lugares de la provincia, fondos que, en 1938 tras la liberación de Lérida, habían sido trasladados a Zaragoza para evitar sufrieran daños, al quedar estabilizada la primera línea del frente de batalla a lo largo del río Segre" (p. 16-17).

o amb el camuflatge en els mateixos llocs a base de la construcció d'envans d'obra que dissimulaven els objectes protegits.

Apart de les relacions que publiquem a continuació és molt notable la geografia que es desprèn de la correspondència i de la documentació administrativa singular que en ocasions especifica reclamacions o moviments concrets de devolució amb una casuística i una cronologia molt variables.

És el cas el 1939 de la reclamació del rector de Cubells Josep Malla i la devolució del Sant Crist. El 30 d'agost consta la devolució de la patrona d'Agramunt. Devolució el 29 de maig de 1939 d'objectes i petits retaules d'alabastre a Balaguer que incloïen els retaules del Miracle i de Sant Salvador de Balaguer. Reclamació de la devolució de set quadres de Conques de l'església parroquial "que el 1936 va recollir un camió de la Generalitat". Devolució del Sant Crist de Salardú. Recuperació del retaule d'Alòs de Balaguer. Devolució de la Creu de terme de Torrefeta, el 1954. Reclamació de la Creu de terme de Claravalls. Devolució del Crist de Mig Aran (Viella, 2 de febrer de 1962). Amb la mateixa data devolució del Crist de Casarill. Recuperació de peces del retaule d'Arties. D'altres objectes de Viella. Indagacions sobre el retaule de Torrebesses. Reclamació de la Creu de terme d'Esterrí d'Aneu. Reclamació de l'altar de la parròquia d'Albesa. Devolució del retaule gòtic de Castelló de Farfanya el 15 d'octubre de 1940. Devolució a Vallbona de les Monges. Devolució de la custòdia de Fonz. Devolució de béns del monestir de Bellpuig. Recuperació d'una tela de la Granja d'Escarp el 20 de juny de 1940. Objectes recuperats de Durro el 8 de novembre de 1940. Reclamació de Taüll el 23 de març de 1941. Documents de Sanaüja retornats el 25 de març de 1941. Objectes del convent de dominiques de Benavent. Devolució de la imatge de la Verge de Castellans. Devolució de llibres de Poblet. Apart de béns de molts particulars que un cop acabada la guerra van formular les seves reclamacions per tal de recuperar els objectes que havien dipositat o que havien estat incautats.

L'Inventari signat per Salvador Roca Lletjós dels objectes ingressats al Museu del Poble des del 19 de juliol de 1936 al 19 de gener de 1937, com que es correspon als primers moments de la guerra i és equivalent al document més general conservat al MAC l'hem transcrit i presentat a l'apartat de documents anteriors al trasllat a Olot i figura com a document nº 3.

5.1. Inventari dels objectes traslladats de Butsènit primer al Palau Episcopal i després al Museu Morera pel SDPAN. Butsènit ⁶²

5.2. Relació d'objectes que foren traslladats a Saragossa referents al patrimoni artístic de Lleida⁶³

---

⁶² Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 3-31.

⁶³ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 1-2.

5.3. Inventari del trasllat del dipòsit del Museu Morera de Lleida a l'església del Carme de Saragossa. Lleida, 21 de setembre 1938.⁶⁴

5.4. Inventari dels llibres, manuscrits i pergamins del Museu Diocesà de la Catedral de Lleida. Saragossa, 30 setembre 1940.⁶⁵

Aquest document que no transcrivim conté 1626 entrades bibliogràfiques de llibres procedents de la Catedral i del Museu Diocesà.

5.5. Relació d'objectes lliurats al Bisbat d'Urgell. ⁶⁶

5.6. Actes de devolució de bens sol·licitades per Manuel Moll Salord, bisbe de lleida, 1943. ⁶⁷

5.7. Relación de objetos del Museo Arqueológico del Seminario y de las Iglesias del Obispado, identificados y no recuperados hasta la fecha. ⁶⁸

---

⁶⁴ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 2-19. .

En aquest document hi ha la relació unificada de tots els trasllats consignats en el document C 1-2 que hem transcrit abans continuació (5.2). La còpia C 2-19 conté anotacions de 1939 endavant amb les dates de devolució dels béns consignades amb estampilla. Aquest document conté a la primera pàgina l'anotació "Lérida. Inventario Fecha 21-IX-38. Agentes Enrique de Mesa, Manuel Trujillano, Carlos de la Fuente. Observaciones: se remite este inventario a la Comisaría General el .... Queda copia de este Inventario en la Comisaría de la Zona de Levante" i el títol de la primera pàgina de la relació és "Traslado del depósito instalado en el Museo de Morera de Lérida al de la iglesia del carmen de Zaragoza, septiembre de 1938". En aquest document la relació és contínua per caixes i no per expedicions com el que transcrivim a continuació.

⁶⁵ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 2-18.

⁶⁶ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 1-27.

⁶⁷ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 2-4.

⁶⁸ Arxiu de l'IEI. Llegat J.A. Tarragó Pleyan. A. 1. 1 / C. 1-1.

II PART - EL FINAL DE LA GUERRA A CATALUNYA. EXILI I RETORN DE L'ART.

En aquesta part no s'hi inclou Lleida sinó que l'estudi de cas de Lleida es troba en l'Apartat 5 *Els moviments del patrimoni a la província de Lleida. La concentració als dipòsits de Lleida, el trasllat a Saragossa i la devolució. Del Museu del Poble al SDPAN* de la I PART- ELS MOVIMENTS DURANT LA GUERRA.

6. El viatge d'Agullana i Darnius a Château Bardou i Ginebra

6.1. El moviment de camions fins al Voló i Château Bardou o Château d'Aubiry.

Si bé fins ara hem concretat els moviments del Tresor Artístic Nacional depenent del Govern de la Generalitat de Catalunya quan arribem als darrers mesos, i sobretot dies, de la guerra a Catalunya, hem d'esmentar també la presència del Tresor Artístic Nacional depenent del Govern de la República. En una itinerància dramàtica havia sortit de Madrid, passat per València i Barcelona, per acabar en els tres refugis triats pels responsables i tècnics de la Direcció General de Belles Arts: La mina Canta de la Vajol, el Castell de Sant Ferran de Figueres i el Castell-palau de Peralada. A partir del 3 de febrer de 1939 i un cop signat l'acord internacional el Govern de la República, malgrat les reticències del Govern de la Generalitat va decidir expatriar la totalitat del patrimoni custodiat en els refugis del Pirineu empordanès. La prioritat naturalment van ser els fons estatals, però a partir del 3 de febrer de 1939, però sobretot des del 8, el moviment de camions es barreja i no sempre és fàcil de discriminar quins procedien de dipòsits estatals i quins de dipòsits de la Generalitat⁶⁹.

Seguim el repàs dels camions que fa Arturo Colorado:

El dia 4 de febrer, l'endemà mateix de la signatura de l'acord de Figueres, hi va haver un primer moviment de 7 camions des del Castell de Sant Ferran de Figueres cap a França.

El 5 de febrer amb 22 camions, des de Peralada i la Vajol, traslladen obres d'art al castell d'Aubiry. (S'evacua la totalitat de la mina Canta i una petita part de Peralada).

Colorado resumeix així els moviments d'aquests dos dies: el 4 i el 5 “un total de 29 camiones de obra de arte procedentes de los depósitos de la Junta Central del Tesoro Artístico (Figueras, la Vajol y Peralada)”. L'evacuació es feu íntegrament pel Portús.

Els dies 6 i 7 de febrer hi va haver interrupció dels trasllats pels bombardeigs intensíssims de l'aviació franquista sobre Figueres i sobre els territoris de la frontera .

---

⁶⁹ Les referències a l'acord de Figueres i les seves conseqüències són abundants però n'hi ha prou amb els treballs molt detallats del professor ARTURO COLORADO CASTELLARY: *El Museo del Prado y la Guerra Civil. Figueras-Ginebra, 1939*. Madrid, Museo del Prado, 1991 i *Éxodo y exilio del arte. La odisea del Museo del Prado durante la Guerra Civil*. Madrid, Ed. Cátedra, 2008. També cal esmentar per les fonts que utilitza i per la perspectiva empordanesa el llibre d'ALFONS MARTÍNEZ PUIG: *L'art dorment. El tresor artístic a l'Alt Empordà (Abril, 1938- Juny, 1939)*, Figueres, Brau edicions-Amics del Castell de Sant Ferran, 2013.

El 8 de febrer 26 camions es van desplaçar amb peces de Peralada, Agullana i Darnius.

I el 9 de febrer es mogueren 16 camions: 8 des de Peralada pel Pertús, 7 per Cervera i 1 per les Illes. 1 quedà aturat a pocs metres de la cadena de la frontera i va caure en mans de l'exèrcit franquista.

Aquest és el resum de Colorado, entre el 8 i el 9 “42 camiones transportaron obras de arte de los depósitos del patrimonio artístico catalán (Agullana y Darnius) junto con lo que precipitadamente se pudo sacar de Peralada”. L'evacuació el dia 8 es feu pel Portús i el 9 ja només es va poder fer per Cervera i 1 camió per les Illes, aquest darrer passant el material a coll fins a França com a conseqüència d'una avaria⁷⁰.

Arturo Colorado amb les fonts que ha consultat certifica que l'operació de l'evacuació fou de responsabilitat i iniciativa espanyoles (republicana):

“Sobre los camiones y los conductores, que realizaron los setenta y un viajes durante los cuatro días de la evacuación, tenemos informaciones directas; por un lado conocemos las matrículas y los nombres de los conductores y ayudantes de quince camiones que fueron anotados por un miembro de la Junta Central del Tesoro Artístico, en el momento de producirse la evacuación, en un cuadernillo que recogía el contenido de cada vehículo; por otro se conservan las anotaciones manuscritas realizadas por los miembros del Comité Internacional sobre los camiones llegados a los depósitos franceses, donde también constan los números de matrícula y las cajas que contenían cada vehículo”⁷¹:

Així Colorado pot precisar que els 7 camions el dia 4, van sortir carregats del Castell de Figueres amb tapissos, escultures, orfebreria, documents i vanos, rellotges i miniatures).

Els 22 camions el dia 5 es van carregar amb obres de La Vajol i de Peralada.

Els 26 camions el dia 8 es van carregar amb obres de Peralada, can Perxés i parcialment can Descals.

I sobre els 16 camions del dia 9, subratlla el *desbarajuste*: “Las obras procedían solamente de Peralada”.

Ara però sabem que no és exacte i que els camions van anar també a Darnius, mentre que és dubtós que hi anessin el 8.

---

⁷⁰ Tota la informació en text i en forma de quadre (Cuadro nº 5. Las fases de la evacuación 4-9 de febrero), procedeix d'ARTURO COLORADO CASTELLARY: *El Museo del Prado y la Guerra Civil. Figueras-Ginebra, 1939*, Madrid, 1991, p. 146-151, el quadre a la pàgina 150, amb dades en les notes sobre les fonts bàsicament franceses en les que recolza el recompte. ALFONS MARTÍNEZ PUIG a *L'art dormant* segueix fil per randa les dades d'aquest quadre. ARTURO COLORADO amplia el detall de l'evacuació i de les fonts en les que es fonamenta a *Éxodo y exilio del arte. La odisea del Museo del Prado durante la Guerra Civil*, Madrid, Ed. Cátedra, 2008, capítol 13 “Del Ampurdán a Ceret”, p. 193 a 208.

⁷¹ ARTURO COLORADO CASTELLARY: *Éxodo y exilio del arte. La odisea del Museo del Prado durante la Guerra Civil*, Madrid, Ed. Cátedra, 2008, p. 193, nota 226. Arch. M.A.E. (R. 1383/10) i Arch E.B. i Arch S.D.N. 34-36:5B/37226/36929.

Fixem-nos ara en els trasllats de can Descals del dia 8/9 a partir de les agendes del tinent Blasi. Després d’haver descarregat al migdia del dia 8 a Château Bardou els camions d’Agullana, Blasi rep l’ordre d’evacuar can Descals. Reuneix 10 camions i topa amb l’oposició d’alguns xofers que ja no volien tornar a passar la frontera; a les sis de la tarda del dia 8 passen pel Pertús i cinc hores més tard, ja fregant la mitjanit arriben a Darnius. Carreguen i van sortint en caravana els camions cap a La Jonquera. Cap a les 10 del matí del dia 9 van sortir els dos darrers camions. Un va anar cap al Portús però prop de la frontera “a pocs metres de la cadena” els facciosos van capturar el camió. Aquest darrer camió apareix a la documentació del SDPAN com el “camión rojo” i conjuntament amb el que ara veurem que va passar la càrrega a peu per les Illes contradiuen algunes versions sobre l’èpica del darrer camió. Com que Blasi havia volgut passar per La Vajol quan va saber que la carretera general ja estava ocupada pels facciosos va decidir tirar pel dret cap a França: “El que anàvem nosaltres salvàrem el contingut passant-ho per la muntanya”. Com veiem hi ha un encavalcament de dates entre els 26 camions del dia 8 i els 16 del dia 9. De tots no més de deu havien tret poca cosa de Darnius, mentre que havien buidat Agullana. Així ho certifica el mateix Blasi i ho corroboren la gran quantitat de camions que de Darnius van desplaçar càrrega de retorn cap a Barcelona sota la supervisió dels agents del SDPAN, com s’acredita documentalment més endavant en aquest repertori⁷².

Tornem finalment a Colorado que corrobora la nostra apreciació sobre l’abast del moviment global d’obres catalanes: “Pero estos hechos no son sino una cifra insignificante en el balance de tan precipitada evacuación. Tan sólo habían quedado vacíos los depósitos de La Vajol y de Agullana, en el resto –Figueras, Peralada y Darnius– quedaba todavía una gran cantidad de obras que los agentes del servicio de Recuperación franquista encontraron amontonadas”.⁷³

L’apreciació de l’amuntegament i les crítiques que es feren als fons catalans desplaçats a Ginebra per mala classificació i embalatge es contradieuen amb les opinions de testimonis que acrediten que a Darnius i Agullana s’havia fet una tasca ingent d’embalatge i de custòdia ordenada. La precipitació si que és certa i en aquest sentit és ben probable que les càrregues fetes amb urgència comportessin un cert desordre.

6.2. Les obres de procedència catalana que van ser traslladades a Ginebra⁷⁴

---

⁷² JOAQUIM NADAL I FARRERAS: “El escudo del arte. Protección e itinerancia durante la Guerra Civil en Cataluña (1936-1939)” a ARTURO COLORADO CASTELLARY (ed): *Actas del Congreso “Patrimonio Cultural, Guerra Civil i posguerra”*, celebrat a Madrid els dies 16 i 17 de novembre de 2017. Madrid, Ed. Fragua, 2018, p. 71-95. Les agendes del tinent Blasi que hem utilitzat en aquest article es guarden a l’arxiu del MUME després del dipòsit que en feren els fills d’Alexandre Blasi.

⁷³ ARTURO COLORADO: *Éxodo y exilio del arte...* p. 202.

⁷⁴ ARTURO COLORADO CASTELLARY: *El Museo del Prado y la Guerra Civil. Figueras-Ginebra, 1939*. Madrid Museo del Prado, 1991, p. 224-225. Colorado afegeix en nota el testimoni de Miquel Mateu en una carta del 25 d’abril de 1939 a Bárcenas (Arch. MAE R. 1383/9 on deia que les obres d’origen català havien estat molt mal tractades, sense cap consideració pel seu valor, i afegia que “Y a lo que es propiedad de la Junta de Museos de Barcelona se refiere, así como lo que corresponde a otros coleccionistas particulares,

Document, Relació d'obres. Oeuvres d'art dites de provenance catalane non rassemblées par les soins de la Junta del Tesoro Artístico,⁷⁵

7. Un estudi de cas a tall d'exemple: el Mas Descals. El dipòsit de Darnius a l'entrada de les tropes franquistes (10 de febrer de 1939)⁷⁶

Sabem que una part petita de les obres d'art custodiades a Darnius van sortir en direcció a França. De fet 9 dels 10 camions que hi havia enviat Alexandre Blasi. Un no va passar com sabem i el material que va ocupar i recuperar el SDPAN va ser traslladat al Castell de Figueres i posteriorment tornat a Barcelona.

Les relacions que van elaborar els agents del SDPAN malgrat que sovint només aporten dades numèriques ens aporten de manera molt clara el volum, l'envergadura i la dimensió del que no es va moure de can Descals i va acabar tornant a Barcelona o a Girona amb les expedicions que expliquem a l'apartat 7, més avall.

7.1. Document mecanografiat. (Hi ha una nota manuscrita que diu: Todas las cajas que tengan la señal – están en la sala N^oVII Barcelona de este depósito).

7.2. Document mecanografiat. Contenido de la Caja D-190

7.3. Document mecanografiat. Distribución de los efectos embalados en las habitaciones numeradas del depósito de Darnius.

7.4. Document mecanografiat. Relación de las piezas sueltas existentes en el depósito de DARNIUS según las habitaciones donde se encuentran.

7.5. Servicio de defensa del Patrimonio ARTÍSTICO NACIONAL. Sector de Figueras. Depósito de “can Descals”. DARNIUS

---

me interesa hacer constar que el inventario hecho en Ginebra no tiene valor alguno, pues con ello es imposible señalar exactamente ni un cuadro ni un objeto”, p. 227

⁷⁵ El document íntegre es conserva als Archives des Musées Nationaux, de Paris p. 173 bis a 192. Musées Nationaux. Archives. Document mecanoscrit. Procedent del Louvre. Una còpia es conserva també a l'ANC, Fons Eugeni d'Ors, 255, 1201 i 1202. La referència íntegra és: Inventaire des oeuvres d'art espagnoles transportées au palais de la Société des Nations en execution des dispositions arrêtées à Figueres, le 3 février 1939, entre le représentant du gouvernement republicain et le délégué du Comité International pour la sauvegarde des trésors d'art espagnols. Document de 193 pàgines signat a Ginebra el 25 de març de 1939. Signen en representació de França Carle Dreyfus i Jean Vergnet Ruiz; de la Gran Bretanya: Michael Steward i Neil McLaren; de Suïssa W. Deonna i Louis Gielly i per Jacques Jaujard (Le délégué du Comité International pour la sauvegarde des trésors artistiques espagnols; Timoteo Pérez Rubio (El Presidente de la Junta Central del Tesoro Artístico) i Joseph Avenol com a secretari general de la Societat de Nacions. El document referit a la part catalana es constitueix en la Deuxième partie del document i ocupa de les pàgines 173 bis a la 192.

Apart de les aportacions ja reiterades del professor Arturo Colorado Castellary hem d'esmentar el treball de YOLANDA PÉREZ CARRASCO: “El exilio del patrimonio artístico catalán durante la Guerra Civil: Paris y Ginebra. Análisis de las fuentes documentales “ a ARTURO COLORADO CASTELLARY (ed): *Patrimonio Cultural. Guerra Civil y posguerra*, Madrid, Ed. Fragua, 2018, p. 431-456.

⁷⁶ Els documents 7.1 a 7.5 procedeixen tots de l'Arxiu de l'Institut Ramon Muntaner de Figueres.

8. El retorn a Barcelona de les obres que s'havien quedat a Olot , 1939⁷⁷.

8.1.1 Expedients , documentació i papers diversos

8.1.2 Obres d'art

8.1.3 Material divers

8.1.4 Llibres de la Biblioteca

8.2 Expedicions d'Olot a Barcelona

El retorn de les obres d'art que s'havien quedat a Sant Esteve d'Olot i que no es van moure des que hi van arribar de Barcelona està classificat al MNAC de la manera que acabem d'esmentar. Però hi ha també al MAC documentació del SDPAN amb relacions de les expedicions d'Olot a Barcelona de forma correlativa i sense aquesta classificació. Transcriu les relacions del MAC que sempre podem posar en relació amb les del MNAC.

8.2.1. Expedició n° 21. Olot-Barcelona. Documentación. (19 de març de 1939)Document.⁷⁸ [Text manuscrit]

8.2.2. Expedició n° 22. Olot-Barcelona. (23 de març de 1939).Document⁷⁹.

8.2.3. Expedició n° 23. Olot-Barcelona. 17 d'abril de 1939Document⁸⁰[Text manuscrit]

8.2.4. Expedició n° 24. Olot-Barcelona. (29 d'abril de 1939) (No figura a la relació del MNAC). Document⁸¹[text manuscrit]

8.2.5. Expedició n° 25. Olot-Barcelona. 8 de maig de 1939. (No figura a la relació del MNAC). Document⁸²[Document manuscrit]

Expedició n° 26. Olot-Barcelona. 11 de maig de 1939. (No figura a la relació del MNAC). Document⁸³[Document manuscrit]

8.2.6. Expedició n° 27. Olot-Barcelona. (24 de maig de 1939). Document⁸⁴ [Text mecanoscrit]

8.2.7. Expedició n° 42. Olot-Barcelona. (15 de juny de 1939). Document⁸⁵

---

⁷⁷ Arxiu del MNAC. Retorns (salidas de Olot). 8, 8ª, 8B, 8C, 8D i 8E

⁷⁸ Arxiu del MAC. Documentació del SDPAN. Expedient, expedició n° 21.

⁷⁹ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició 22.

⁸⁰ Arxiu del MAC. Documentació del SDPAN. Expedient, expedició n° 23

⁸¹ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 24

⁸² Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 25

⁸³ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 26

⁸⁴ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 27

⁸⁵ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 42. Tots els impresos pautats tenen una anotació: 1 Número correlativo de cada bulto que salga del depósito. 2, Numeración que el agente haya puesto a cada bulto: O-135. Olot 135; 3 Marcas. Notaciones colocadas por los rojos 4, observaciones: Contenido, procedencia, origen y fecha de embalaje, clase de bulto (caja, jaula, bultom o pieza suelta).

8.2.8. Expedició n° 49. Olot-Barcelona. (24 de juny de 1939) (No figura a la relació del MNAC). Document⁸⁶

8.2.9. Expedició n° 51. Olot-Barcelona (2 de juliol de 1939) (No figura a la relació del MNAC). Document⁸⁷

8.2.10. Expedició n° 53. Olot-Barcelona. (7 de juliol de 1939) (No figura a la relació del MNAC). Document⁸⁸

8.2.11. Expedició n° 54. Olot-Barcelona. (13 de juliol de 1939). Document⁸⁹

8.2.12. Expedició n° 59. Olot-Barcelona. (19 de juliol de 1939) Document⁹⁰

8.2.13. Expedició n° 62. Olot-Barcelona. (24 de juliol de 1939). Document⁹¹

8.2.14. Expedició n° 66. Olot-Barcelona. (31 de juliol de 1939). Document⁹²

8.2.15. Expediciones de la Junta de Museos⁹³ 27/29/30 de maig i 8/17 de juny de 1939

En la majoria dels casos es tracta de remeses de material d'escriptori o de la biblioteca. La proximitat de les dades no aporta res d'especial per a la nostra base de dades, en una primera fase, llevat dels casos que esmentem i singularitzem amb els seus números d'inventari.

26 de mayo de 1939. Año de la Victoria. Camión Ford ATM 1-7011

27 de mayo de 1939. Camión ATM 1 9169

29 de maig de 1939. Camión ATM 1 9167

30 de maig de 1939. Olot/Barcelona

30 de maig de 1939

8 de juny de 1939

8 de juny de 1939

9. El viatge de Darnius, Agullana, Figueres, Peralada i Viladrau a Barcelona i a Girona, 1939

Només d'arribar a la frontera amb França les tropes franquistes van desplegar pel territori fronterer un ampli operatiu dut a terme pel Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional (SDPAN) que disposava a tot Catalunya i amb base a Barcelona d'un conjunt

⁸⁶ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 49.

⁸⁷ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 51

⁸⁸ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 53

⁸⁹ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 54

⁹⁰ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 59

⁹¹ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 62

⁹² Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedient de l'expedició n° 66

⁹³ Arxiu del MAC. Fons SDPAN. Expedients de les expedicions dels dies 26, 27, 29 i 30 de maig de 1939 i 8 i 17 de juny de 1939.

de trenta agents Pel testimoni de les agendes d'Alexandre Blasi sabem que quan va anar a intentar evacuar can Descals es va adonar de la magnitud del dipòsit: “Visité el lugar donde se encontraba el Tesoro y pude comprobar que era inmenso y muy superior a las posibilidades de tiempo y camiones”.

També sabem que com a molt de Darnius en van treure 10 camions. Sabem també amb força precisió què és el que hi va quedar gràcies a les relacions, còpies dels originals, que s'han guardat a l'Arxiu de l'IES Ramon Muntaner de Figueres. Donem en apèndix la transcripció d'aquestes relacions que ens poden ajudar a entendre les dimensions del dipòsit i les característiques dels fons que custodiava.

És amb aquest material que es nodreixern en part les expedicions que des de els dipòsits de l'Empordà tenim documentades cap a Barcelona.

9.1. Les expedicions des de Darnius, Figueres, Peralada i Viladrau a Barcelona

9.2. Les expedicions i el seu contingut segons els documents del MAC .

- 9.2.1. Expedición n° 1. Castillo de Perelada. (18 de febrer de 1939)*
- 9.2.2. Expedición n° 3 Castillo de Perelada y Castillo de Figueras (19 de febrer de 1939)*
- 9.2.3. Expedición n° 5. Castillo de Perelada (20 de febrer de 1939).*
- 9.2.4. Expedición n° 7 Castillo de Perelada (21 de febrer de 1939)*
- 9.2.5. Expedición n° 10 Castillo de Perelada (23 de febrer de 1939)*
- 9.2.6. Expedición n° 13 Castillo de Figueras (28 de febrer de 1939)*
- 9.2.7. Expedición n° 15 Castillo de Perelada (2 de març de 1939)*
- 9.2.8. Expedición n° 16. Castillo de Perelada, Castillo de Figueras, Darnius. (2 de març de 1939)*
- 9.2.9. Expedición n° 28 Perelada (31 de maig de 1939)*
- 9.2.10. Expedición n° 30. Perelada (3 de juny de 1939)⁹⁴*
- 9.2.11. Expedición N° 32 Perelada (6 de juny de 1939)*
- 9.2.12. Expedición N° 33 Perelada (6 de juny de 1939).*
- 9.2.13. Expedición n° 34. Perelada. Barcelona. Madrid. (20 de juny de 1939)*
- 9.2.14. Expedición n° 35 Perelada. (7 de juny de 1939)*
- 9.2.15. Expedición n° 36. Castillo de S. Fernando (Figueras). (10 de juny de 1939)*

---

⁹⁴ Aquesta expedició es troba actualment situada a l'arxiu en el bloc “9.Trasllats 1939. Expedicions de Saragossa a Lleida, de Barcelona a Saragossa, de Cornellà a Barcelona i de Barcelona a Girona”. Per raó de contingut s'ha recol·locat en aquest regest dins les expedició de Peralada.

9.3. Trasllats 1939. Expedient Darnius

- 9.3.1. *Expedición n° 2. Darnius. (18 de febrer de 1939)*
- 9.3.2. *Expedición n° 4. Darnius. (19 de febrer de 1939)*
- 9.3.3. *Expedición n° 6. Darnius. (20 de febrer de 1939)*
- 9.3.4. *Expedición n° 8. Darnius- Ayuntamiento de Figueras. (21 de febrer de 1939)*
- 9.3.5. *Expedición n° 9. Darnius. (22 de febrer de 1939)*
- 9.3.6. *Expedición n° 37. Darnius-Gerona. (12 de juny de 1939)*
- 9.3.7. *Expedición n° 44. Darnius-Gerona (16 de juny de 1939)*
- 9.3.8. *Expedición 68. Darnius. (1 d'agost de 1939).*
- 9.3.9. *Expedición 69. Darnius. (3-4 d'agost de 1939).*

10. Trasllats 1939. Expedicions de Saragossa a Lleida, de Barcelona a Saragossa, de Cornellà a Barcelona i de Barcelona a Girona⁹⁵.

10.1. D'altres expedicions documentades al MAC-SDPAN.

- 10.1.1. *Expedición n° 31. Zaragoza- Lérida (4 de juny de 1939)*
- 10.1.2. *Expedición n° 45 Barcelona-Zaragoza (17 de juny de 39)*
- 10.1.3. *Expedición n° 56. Cornellà-Barcelona (14 de juliol de 1939).*
- 10.1.4. *Expedición n° 65. Barcelona-Gerona (31 de juliol de 1939)*

11. El trasllat de la documentació de Viladrau a Barcelona i als seus dipòsits d'origen

12. Els agents del SDPAN que actuaven a Catalunya l'any 1939 (1)

A partir de la documentació del Fons Tarragó Pleyan que es conserva a l'Institut d'Estudis Ilerdencs podem documentar que van actuar a Lleida des del mes d'abril de 1938 els agents del SDPAN, Manuel Trujillano, Luís Monreal Tejada, Enrique de Mesa, Carlos (Domínguez) de la Fuente, José Álvarez Pallás, J.M. Muguruza, Juan Masriera Campins, Pedro Muguruza (Comisario General de Defensa del Patrimonio Artístico), Joaquín Esperón García de Paso, Ismael Molera.

Un cop acabada la guerra en el front de Catalunya (febrer de 1939) els agents es van traslladar a Barcelona i als dipòsits de la frontera per tal de definir el retorn de les col·leccions a Barcelona i això va comportar l'ampliació de la logística incipient assajada a Lleida uns mesos abans. Amb la documentació disponible podem reconstruir de manera força completa el contingent d'agents, enquadrats a l'exèrcit, que desplegarien la seva activitat a Catalunya per compte del SDPAN.

Entre la documentació del Museu d'Arqueologia de Catalunya vinculada amb el SDPAN hi ha una relació força extensa d'agents i dels domicilis que ocupaven a Barcelona. El

---

⁹⁵ MAC. Arxiu. Trasllats 1939. Document i Expedicions 30, 31, 45, 56 I 65.

coneixement al detall de les expedicions de retorn de les obres des d'Olot i des dels dipòsits de l'Empordà a Barcelona afegeix alguns noms més que ens ajuden a anar perfilant el quadre del desplegament franquista a Catalunya en les qüestions relacionades amb el patrimoni.

III PART - ELS DIPÒSITS DEL RETORN A BARCELONA I LA DEVOLUCIÓ

13. Libro de registro de entradas y salidas. Depósito Monasterio de Pedralbes⁹⁶.

13.1. Entrades dipòsit Monestir de Pedralbes⁹⁷

13.2. Sortides dipòsit Monestir de Pedralbes

13.3. Altres sortides dipòsit Monestir de Pedralbes

14. Libro registro de entradas y salidas. Depósito Palacio Nacional⁹⁸

15. Inventario del depósito de Solferino. Objetos y muebles⁹⁹

16. Libro registro de salidas. Depósito P. Duque de Solferino¹⁰⁰

17.1. Inventario de Salidas de la calle de la Paja. Cuaderno primero¹⁰¹

17.2. Calle de la Paja. Salidas. Cuaderno Segundo ¹⁰²

18.1. Objetos depositados en el museo-archivo de Granollers procedentes de la “iglesia parroquial” de dicha ciudad. Del 18 de juliol de 1936 al 13 de juliol de 1939 [no transcrit]

18.2. Depósito de salidas. Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. Depósito del Museo Archivo. Granollers, 15-3-1939. Año de la Victoria. [no transcrit]

---

⁹⁶ Museu Arqueològic de Catalunya. Fons SDPAN. Quadern en format apaisat I tapes amb aquesta inscripció.

⁹⁷ Museu Arqueològic de Catalunya. 1939. Fons SDPAN.

⁹⁸ Museu Arqueològic de Catalunya. 1939. Fons SDPAN.

⁹⁹ Museu Arqueològic de Catalunya. 1939. Fons SDPAN.

¹⁰⁰ Museu Arqueològic de Catalunya. 1939. Fons SDPAN.

¹⁰¹ Museu Arqueològic de Catalunya. 1939. Fons SDPAN.

¹⁰² Museu Arqueològic de Catalunya. 1939. Fons SDPAN.

ÍNDEX DEL DOCUMENT QUE CONTÉ LES TRANSCRIPCIONS:

I PART - ELS MOVIMENTS DURANT LA GUERRA	10
Documentació prèvia al trasllat a Olot.....	10
Document nº 1 -MAC. Fons SDPAN. Index de procedències dels objectes ingressats als Museus de Catalunya i al Tresor de la Generalitat, per mitjà del Servei del Patrimoni Artístic.	10
Document nº 2 -MNAC F103.77/1380. Llibre d'anotacions relatives a l'ordenació de fitxers. Registre de recuperacions (1936-1939)	11
Document nº 3 Lleida-Arxiu de l'IEI. Fons JA Tarragó Pleyan. Inventari signat per Salvador Roca Lletjós dels objectes ingressats al Museu del Poble des del 19 de juliol de 1936 al 19 de gener de 1937.	12
1 El viatge a Olot. Les obres del Museu d'Art de Catalunya a Sant Esteve d'Olot. ...	12
2 El viatge a París. El trasllat de les obres d'Olot a París per a l'exposició d'art medieval català. El trasllat a Maisons Laffitte i nous trasllats d'Olot a Maisons Laffitte.....	12
2.1. El trasllat de les obres d'Olot a París per a l'exposició d'art medieval català.	12
2.1.1. [Document Paris 1]La proposta inicial de Joaquim Folch i Torres per a l'exposició de París	12
2.1.2. [Document Paris 2] Obres de diverses localitats de Catalunya arribades a Olot	13
2.1.3. [Document Paris 3] Relacions del 27 de febrer del 1937 cap a París.....	13
2.1.4. [Document Paris 4] Relacions del 9 de març del 1937 cap a París	14
2.1.5. [Document Paris 5] Relació d'objectes a figurar a l'exposició d'art català a París, feta per la Comissaria de Museus d'Olot	14
2.2. Les ampliacions de fons per al trasllat del "Jeu de Paume" al Castell de "Maisons Laffitte".	14
2.2.1. [Document Paris 6] Comunicat i autorització del trasllat a França de les obres dels Museus d'Art de Barcelona.	14
2.3. Trasllats des d'Olot a París, maig de 1937	14
2.3.1. [Document Paris 7] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte.....	14
2.3.2. [Document Paris 8] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte.....	15
2.3.3. [Document Paris 9] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte.....	15
2.3.4. [Document Paris 10] Relació de les obres d'art, expedició del 28 de maig del 1937 cap a Maisons-Laffitte.....	15
2.3.5. [Document Paris 11] Detall de les vitrines enviades a París en l'expedició del 28 de maig del 1937	15

2.3.6. [Document Paris 12] Obres exposades a Maisons Laffitte	15
2.3.7. [Document Paris 13] Materials tal com eren exposats a les sales i habitacions del Château de Maisons Laffite.....	16
2.3.8. [Document Paris 14] Inventari obres d'art i material d'instal.lació dipositades i exposades al Château de Maisons Laffitte	16
2.4 Nota adicional. La logística de les expedicions de l'art català per a l'exposició de París.....	17
2.4.1.- El viatge del 27 de febrer de 1937	17
2.4.1.1. Relació de les persones que formen l'expedició d'objectes destinats a l'Exposició de Paris.....	17
2.4.1.2. En un document comunicat a Folch i Torres (Hotel Studio, 4 rue du vieux Colombier, Paris) li exposen el pla de viatge:.....	17
2.4.2.- El viatge del 10 de març de 1937	17
2.4.3.- Detall de les despeses dels viatges d'anada i tornada dels dies 27 de febrer i 10 de març de 1937.	17
2.4.4.- El viatge del 28 de maig de 1937	17
3. Els moviments d'obres d'art procedents de Reus, Tarragona, Solsona, Manresa i Vic en direcció a Barcelona i/o els dipòsits de la frontera.	17
3.1. Reus.....	19
3.2.1. Tarragona	19
3.2.2. Tarragona	19
3.3. Solsona	20
3.4. Manresa	20
3.5. Vic	20
3.6. Anotacions numèriques sense cap precisió de les característiques del moviment	20
4. El viatge a Darnius i Agullana.....	21
4.1. El trasllat de les obres d'art d'Olot a Darnius i Agullana.....	21
4.1.1. Expedició 1. 30 d'abril de 1938	21
4.1.2. Expedició 2. 2 de maig de 1938	21
4.1.3. Expedició 3. 10 de maig de 1938	21
4.1.4. Expedició 4. 11 de maig de 1938	21
4.1.5. Expedició 5. 25 de maig de 1938	21
4.1.6. Expedició 6. 25 de maig de 1938	21
4.1.7. Expedició 7. 26 de maig de 1938	21
4.1.8. Expedició 8. 26 de maig de 1938	22
4.1.9. Expedició 9. 27 de maig de 1938	22
4.1.10. Expedició 10. 27 de maig de 1938	22

4.1.11. Expedició 11. 28 de maig de 1938	22
4.1.12. Expedició 12. 29 de maig de 1938	22
4.1.13. Expedició 13. 20 de juny de 1938	22
4.1.14. Expedició 14. 21 de juny de 1938	22
4.1.15. Expedició 15. 22 de juny de 1938	22
4.1.16. Expedició 16. 23 de juny de 1938	22
4.1.17. Expedició 17. 25 de juny de 1938	22
4.1.18. Expedició 18. 26 d'agost de 1938	23
4.1.19. Expedició 19. 27 d'agost de 1938	23
4.1.20. Expedició 20. 28 d'agost de 1938	23
4.1.21. Expedició 21. 5 de setembre de 1938.....	23
4.1.22. Expedició 22 8 de setembre de 1938.....	23
4.1.23. Expedició 23. 22 de setembre de 1938.....	23
4.1.24. Expedició 24. 8 de desembre de 1938.....	23
4.1.25. Expedició 25. 10 de desembre de 1938.....	23
4.1.26. Expedició 26. 12 de desembre de 1938.....	24
4.1.27. Expedició 27. 21 de desembre de 1938.....	24
4.1.28. Expedició 28. 26 de desembre de 1938.....	24
4.1.29 Expedició 29. 21 de gener de 1939.	24
4.1.30. Mecanoscrit: Nota de les rectificacions que cal fer als fulls de càrrega dels camions sortits del Dipòsit d'Olot.....	24
4.1.30.1. 1 ^a expedició 30 abril	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.2. 2 ^a expedició 2 maig	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.3. 3 ^o expedició 10 maig	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.4. 6 ^a expedició 25 maig	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.5. 7 ^a expedició 26 de maig.....	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.6. 8 ^a expedició 26 de maig.....	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.7. 10 ^a expedició 27 maig	¡Error! Marcador no definido.
4.1.30.8. 11 ^a expedició 28 maig	¡Error! Marcador no definido.
4.1.31 Nota manuscrita amb tota seguretat corresponent ja a febrer del 1939 després de l'ocupació dels dipòsits per part dels agents del SDPAN:	24
4.2. Sortides de Barcelona a Girona	24
4.2.1 Expedició del 4 de maig de 1938	24
4.3. Sortides directes de Barcelona a Darnius.	24
4.3.1Expedició del 2 d'agost de 1938	24

4.4. Relació de materials moguts per les incidències de la guerra, 1938 (juny de 1938) signat: J. Subias.....	25
4.5. Moviments des de Girona l'any 1938	25
4.6 .Trasllat d'obres del Mas Descals de Darnius al Mas Perxés d'Agullana.....	25
4.7. Relació i índex de les obres sortides de diversos Museus de Catalunya i conservades en les concentracions “Descals” de Darnius i “Perxés” d'Agullana.	25
4.7.1. Relació de les obres sortides del dipòsit dels Museus d'Art de Barcelona establert a Olot	26
4.7.2 .Relació de les obres sortides del dipòsit d'obres dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	26
4.7.3. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	26
4.7.4. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.5. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.6. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.7. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.8. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.9. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.10. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.11. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.12. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.13. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.14. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.15. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.16. Relació de les obres sortides del dipòsit dels museus d'art de Barcelona establert a Olot	27
4.7.17. Relació d'obres sortida del Museu de Vic.....	27
4.7.18. Relació d'obres sortides del Museu de Girona (Museu d'Art).....	27

4.7.19. Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Manresa.....	27
4.7.20. Relació de les obres sortides del Museu de Solsona.	27
4.7.21. Relació de les obres sortides del Museu d'Art de Tarragona i conservades a Descals.	27
4.7.22. Relació les obres sortides del dipòsit del Museu de l'Empordà.....	27
4.8. Documentació dispersa de trasllats. Un degoteig constant cap a la concentració de museus. Darnius, epicentre de la concentració.....	28
4.8.1. Objectes retirats del Banc d'Espanya, procedents de Tortosa (Joan Subias)	28
4.8.2. Recollida d'objectes artístics a l'Aragó (26 setembre 1938).....	29
4.8.3. Relació d'objectes artístics recollits a Vidrà i Besora (22 desembre 1938).....	29
4.8.4. Relació dels objectes entregats per l'Ajuntament d'Igualada a la Concentració General de Museus (9 gener 1939).....	29
4.8.5. Objectes que foren recollits per l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera i han estat entregats al Patrimoni Històric per a la seva salvaguarda, sense data i signat per Josep Bardolet (com el document perdut).....	29
4.8.6. Objectes procedents de la custòdia de la Catedral (rebut per Joan Subias, 10 gener 1939).....	29
4.8.7. Rebut d'objectes de Vilafranca del Penedès (11 gener 1939).....	29
4.8.8. Dipòsit de la Biblioteca-Museu Victor Balaguer al Banco Urquijo Catalán (16 gener 1939).....	29
4.9. Inventari dels objectes procedents d'incautacions i situats actualment al dipòsit d'arxius de Viladrau, del Servei d'Arxius de la Generalitat.	29
4.9.1. A-Inventari dels objectes que foren primerament concentrats a l'Arxiu Històric de Cervera del qual passaren a Viladrau amb el conjunt de l'Arxiu de Cervera.....	29
4.9.2. B-Inventari dels objectes procedents del monestir de Vallbona de les Monges, situats actualment al dipòsit d'Arxius de Viladrau de la Secció d'Arxius de la Generalitat.	29
4.9.3. C-Inventari dels objectes procedents de Montblanc situats actualment al dipòsit d'Arxius de Viladrau de la Secció d'Arxius de la Generalitat.	29
4.9.4. D-Fons de Vilaverd	29
4.9.5. E-Inventari dels objectes de Tortosa actualment al dipòsit de Viladrau.	29
5. Els moviments del patrimoni a la província de Lleida. La concentració als dipòsits de Lleida, el trasllat a Saragossa i la devolució. Del Museu del Poble al SDPAN.	29
5.1. Inventari dels objectes traslladats de Butsènit primer al Palau Episcopal i després al Museu Morera pel SDPAN. Butsènit	31
5.2. Relació d'objectes que foren traslladats a Saragossa referents al patrimoni artístic de Lleida.....	¡Error! Marcador no definido.
5.3. Inventari del trasllat del dipòsit del Museu Morera de Lleida a l'església del Carme de Saragossa. Lleida, 21 de setembre 1938.....	¡Error! Marcador no definido.

5.4. Inventari dels llibres, manuscrits i pergamins del Museu Diocesà de la Catedral de Lleida. Saragossa, 30 setembre 1940.	32
5.5. Relació d'objectes lliurats al Bisbat d'Urgell.	¡Error! Marcador no definido.
5.6. Actes de devolució de bens sol·licitades per Manuel Moll Salord, bisbe de lleida, 1943.	¡Error! Marcador no definido.
5.7. Relación de objetos del Museo Arqueológico del Seminario y de las Iglesias del Obispado, identificados y no recuperados hasta la fecha.	¡Error! Marcador no definido.

II PART - EL FINAL DE LA GUERRA A CATALUNYA. EXILI I RETORN DE L'ART. ....

6. El viatge d'Agullana i Darnius a Château Bardou i Ginebra	33
6.1. El moviment de camions fins al Voló i Château Bardou o Château d'Aubiry.....	33
6.2. Les obres de procedència catalana que van ser traslladades a Ginebra.....	35
7. Un estudi de cas a tall d'exemple: el Mas Descals. El dipòsit de Darnius a l'entrada de les tropes franquistes (10 de febrer de 1939)	36
7.1. Document mecanografiat. (Hi ha una nota manuscrita que diu: Todas las cajas que tengan la señal – están en la sala N°VII Barcelona de este depósito).	36
7.2. Document mecanografiat. Contenido de la Caja D-190.....	36
7.3. Document mecanografiat. Distribución de los efectos embalados en las habitaciones numeradas del depósito de Darnius.....	36
7.4. Document mecanografiat. Relación de las piezas sueltas existentes en el depósito de DARNIUS según las habitaciones donde se encuentran.	36
7.5. Servicio de defensa del Patrimonio ARTÍSTICO NACIONAL. Sector de Figueras. Depósito de “can Descals”. DARNIUS	36
8. El retorn a Barcelona de les obres que s'havien quedat a Olot , 1939.....	37
8.1.1 Expedients , documentació i papers diversos	37
8.1.2 Obres d'art.....	37
8.1.3 Material divers.....	37
8.1.4 Llibres de la Biblioteca	37
8.2 Expedicions d'Olot a Barcelona.....	37
8.2.1. Expedición nº 21. Olot-Barcelona. Documentación. (19 de març de 1939)....	37
8.2.2. Expedición nº 22. Olot-Barcelona. (23 de març de 1939).....	37
8.2.3. Expedició nº 23. Olot-Barcelona. 17 d'abril de 1939.....	37
8.2.4. Expedición nº 24. Olot-Barcelona. (29 d'abril de 1939) (No figura a la relació del MNAC).....	37
8.2.5. Expedición nº 25. Olot-Barcelona. 8 de maig de 1939. (No figura a la relació del MNAC).....	37
8.2.6. Expedición nº 27. Olot-Barcelona. (24 de maig de 1939).....	37
8.2.7. Expedición nº 42. Olot-Barcelona. (15 de juny de 1939).....	37

8.2.8. Expedició nº 49. Olot-Barcelona. (24 de juny de 1939) (No figura a la relació del MNAC).....	38
8.2.9. Expedició nº 51. Olot-Barcelona (2 de juliol de 1939) (No figura a la relació del MNAC).	38
8.2.10. Expedició nº 53. Olot-Barcelona. (7 de juliol de 1939) (No figura a la relació del MNAC).....	38
8.2.11. Expedició nº 54. Olot-Barcelona. (13 de juliol de 1939).	38
8.2.12. Expedición nº 59. Olot-Barcelona. (19 de juliol de 1939).	38
8.2.13. Expedición nº 62. Olot-Barcelona. (24 de juliol de 1939).	38
8.2.14. Expedición nº 66. Olot-Barcelona. (31 de juliol de 1939).	38
8.2.15. Expediciones de la Junta de Museos 27/29/30 de maig i 8/17 de juny de 1939	38
9. El viatge de Darnius, Agullana, Figueres , Peralada i Viladrau a Barcelona i a Girona, 1939.....	¡Error! Marcador no definido.
9.1. Les expedicions des de Darnius, Figueres, Peralada i Viladrau a Barcelona... ¡Error! Marcador no definido.	
9.2. Les expedicions i el seu contingut segons els documents del MAC. .... ¡Error! Marcador no definido.	
9.2.1. Expedición nº 1. Castillo de Perelada. (18 de febrer de 1939) ¡Error! Marcador no definido.	
9.2.2. Expedición nº 3 Castillo de Perelada y Castillo de Figueras (19 de febrer de 1939)	¡Error! Marcador no definido.
9.2.3. Expedición nº 5. Castillo de Perelada (20 de febrer de 1939).....	39
9.2.4. Expedición nº 7 Castillo de Perelada (21 de febrer de 1939).....	39
9.2.5. Expedición nº 10 Castillo de Perelada (23 de febrer de 1939).....	39
9.2.6. Expedición nº 13 Castillo de Figueras (28 de febrer de 1939).....	39
9.2.7. Expedición nº 15 Castillo de Perelada (2 de març de 1939)	39
9.2.8. Expedición nº 16. Castillo de Perelada, Castillo de Figueras, Darnius. (2 de març de 1939).....	39
9.2.9. Expedición nº 28 Perelada (31 de maig de 1939).....	39
9.2.10. Expedición nº 30. Perelada (3 de juny de 1939).....	39
9.2.11. Expedición Nº 32 Perelada (6 de juny de 1939).....	39
9.2.12. Expedición Nº 33 Perelada (6 de juny de 1939).....	39
9.2.13. Expedición nº 34. Perelada. Barcelona. Madrid. (20 de juny de 1939).....	39
9.2.14. Expedición nº 35 Perelada. (7 de juny de 1939)	39
9.2.15. Expedición nº 36. Castillo de S. Fernando (Figueras). (10 de juny de 1939) .	39
9.3. Traslats 1939. Expedient Darnius	40
9.3.1. Expedición nº 2. Darnius. (18 de febrer de 1939)	40

9.3.2. Expedición nº 4. Darnius. (19 de febrer de 1939)	40
9.3.3. Expedición nº 6. Darnius. (20 de febrer de 1939)	40
9.3.4. Expedición nº 8. Darnius- Ayuntamiento de Figueras. (21 de febrer de 1939). 40	
9.3.5. Expedición nº 9. Darnius. (22 de febrer de 1939)	40
9.3.6. Expedición nº 37. Darnius-Gerona. (12 de juny de 1939).....	40
9.3.7. Expedición nº 44. Darnius-Gerona (16 de juny de 1939)	40
9.3.8. Expedición 68. Darnius. (1 d'agost de 1939).....	40
9.3.9. Expedición 69. Darnius. (3-4 d'agost de 1939).....	40
10. Traslats 1939. Expedicions de Saragossa a Lleida, de Barcelona a Saragossa, de Cornellà a Barcelona i de Barcelona a Girona.	40
10.1. D'altres expedicions documentades al MAC-SDPAN.....	40
10.1.1. Expedición nº 31. Zaragoza- Lérida (4 de juny de 1939).....	40
10.1.2. Expedición nº 45 Barcelona-Zaragoza (17de juny de 39).....	40
10.1.3. Expedición nº 56. Cornellà-Barcelona (14 de juliol de 1939).....	40
10.1.4. Expedición nº 65. Barcelona-Gerona (31 de juliol de 1939).....	40
11. El trasllat de la documentació de Viladrau a Barcelona i als seus dipòsits d'origen	40
12. Els agents del SDPAN que actuaven a Catalunya l'any 1939 (1)	40
III PART - ELS DIPÒSITS DEL RETORN A BARCELONA I LA DEVOLUCIÓ	42
13. Libro de registro de entradas y salidas. Depósito Monasterio de Pedralbes.	42
13.1. Entrades dispòsit Monestir de Pedralbes.....	42
13.2. Sortides dispòsit Monestir de Pedralbes.....	42
13.3. Altres sortides dispòsit Monestir de Pedralbes.....	42
14. Libro registro de entradas y salidas. Depósito Palacio Nacional	42
15. Inventario del depósito de Solferino. Objetos y muebles	42
16. Libro registro de salidas. Depósito P. Duque de Solferino	42
17.1. Inventario de Salidas de la calle de la Paja. Cuaderno primero	42
17.2. Calle de la Paja. Salidas. Cuaderno Segundo	42
18.1. Objetos depositados en el museo-archivo de Granollers procedentes de la “iglesia parroquial” de dicha ciudad. Del 18 de juliol de 1936 al 13 de juliol de 1939 42	
18.2. Depósito de salidas. Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional. Depósito del Museo Archivo. Granollers, 15-3-1939.Año de la Victoria	42
ANNEXOS.....	¡Error! Marcador no definido.
Annex 1	¡Error! Marcador no definido.
Annex 2	¡Error! Marcador no definido.

Amb el suport del:

Amb la col·laboració de:

